

Dagsverket – lavterskel arbeidstilbud for rusavhengige

Evalueringsrapport

SVANAUG FJÆR

STEIN ROKKAN SENTER FOR FLERFAGLIGE SAMFUNNSSTUDIER

UNIVERSITETSFORSKNING BERGEN

JUNI 2006

Notat 2 - 2006

Innhold

FORORD.....	3
SAMMENDRAG.....	4
SUMMARY.....	5
INNLEDNING.....	7
Presentasjon av notatet.....	7
Undersøkelsen.....	7
Presentasjon av brukerne, opplegg for intervjuene av brukerne.....	8
Fokusgruppen og ledelsen.....	9
ETABLERINGEN AV DAGSVERKET.....	9
Begrunnelse og målsetning.....	9
Igangsettingen av tiltaket.....	10
ET KONSEPT FOR ET LAVTERSKEL ARBEIDSTILBUD.....	11
Andre arbeidstilbud for rusavhengige.....	11
Hvor lav en terskel?.....	12
Ulike liv, ulike brukere.....	13
ET REALT STYKKE ARBEID.....	13
Organisering av arbeidet.....	14
Hva betyr arbeidet for brukerne av Dagsverket?.....	15
Arbeid og verdighet.....	16
Fordeling av arbeid – tilfredse brukere?.....	16
Blir dette et reelt stykke arbeid?.....	17
AKTIV RUS OG ARBEID – ET SPØRSMÅL OM KONTROLL OG IDENTIFISERING.....	18
Pausetrening og miljøarbeid.....	18
Uten krav om rusfrihet.....	19
LAV TERSKEL ELLER LANG KJEDE?.....	21
Dagsverket i tiltakskjeden.....	22
Tiltakskjeden – synspunkter fra de ansatte.....	24
Etablere en kjede eller bidra til en horisont?.....	24
PENGER OG MOTIVASJON.....	25
Penger og status.....	25
Legale og illegale penger.....	26
Penger som motivasjonskilde – brukernes synspunkter.....	27
Utvalg og rekruttering.....	29
BOLIGSITUASJONEN FOR BRUKERE AV DAGSVERKET.....	31
DAGSVERKET SOM TILTAK – ERFARINGER OG MULIGHETER.....	33
Prosjektet Dagsverket.....	33
Erfaringer fra Dagsverket.....	33
Et godt konsept?.....	34

Forord

Denne evalueringen av Dagsverket er gjennomført på oppdrag fra Senter for arbeids-
livsforberedelse, ALF as i Bergen. Datainnsamlingen ble gjort i tidsrommet januar–
februar 2006. Det foreliggende notatet oppsummerer dokumentasjonen og presenterer
funnene fra evalueringen.

Husbanken har bidratt til finansieringen av ett månedsverk av undersøkelsen for også
å få belyst spørsmål om boligsituasjonen for brukerne av Dagsverket. Denne under-
søkelsen føyer seg inn blant Rökkansenterets studier av marginale gruppers levekår og
bruk av offentlige tjenester. Samarbeidet med Dagsverket og ALF har vært meget
positivt. Vi ønsker å takke både informanter og oppdragsgivere for velvillig samarbeid.

Undersøkelsen er i sin helhet gjennomført av forskningsleder, dr.polit. Svanaug Fjær.

Bergen, 29.05. 2006

Svanaug Fjær
Prosjektleder

Sammendrag

Dagsverket er et tre-årig prosjekt ved Senter for arbeidslivsforberedelse, ALF as i Bergen. Dagsverket er et lavterskel arbeidstilbud der rusavhengige tilbys arbeid i et dag-til-dag, perspektiv. Det er 15 plasser i tiltaket som fylles opp etter først-til-mølla prinsippet hver morgen og der avlønning skjer ved arbeidstidens slutt.inntekt fra Dagsverket er ikke skattepliktig og medfører heller ikke kutt i sosialstønad eller andre trygdeytelser.

Dagsverket åpnet dørene for brukerne 14. april 2004. Dagsverket er en liten organisasjon med tre ansatte arbeidsledere og en prosjektleder. Hver morgen fordeles deltakerne i tre grupper, en inne-gruppe og to ute-grupper. Inne-gruppens arbeid dreier seg hovedsakelig om drift av et vaskeri samt rydding og renhold i lokalene. Ute-gruppene er engasjert i ulike vedlikehold og ryddeoppgaver for kommunen og en del private, i det vesentlige borettslag.

Dagsverket er blitt en modell for tiltak i en rekke norske kommuner og det er vist stor interesse for tiltaket fra danske sosialmyndigheter. Det representerer et tiltak der det fokuseres på arbeid og sosial trening knyttet til å delta i arbeidslivet. Det skal være en anledning til å arbeide og tjene penger for mennesker som ikke inngår i et organisert rehabiliteringsopplegg.

Evalueringen viser at Dagsverket på kort tid ble et populært tilbud for en gruppe rusavhengige i Bergen. I april 2006 hadde vel 170 personer registrert seg som deltakere. Cirka 35 av disse stiller jevning til arbeid. Kapasiteten ved tiltaket utnyttes dermed så godt som fullt ut, og brukerne opplever at arbeidet gir dem både sosial, psykologisk og økonomisk uttelling. Dagsverkets plassering som en del av ALF både organisatorisk og geografisk gjør at det er gode muligheter for å bli ledet videre til et mer forpliktende rehabiliteringsopplegg for dem som ønsker det.

I den konkrete utformingen av tiltaket har ledelsen vært svært trofast mot den opprinnelige prosjektideen, noe som har gitt en god tilgjengelighet og lite byråkrati. Gjennom å fokusere på Dagsverket som arbeidsplass har man lyktes i å skape et miljø der brukerne i stor grad selv vurderer om de kan arbeide eller ikke, og der det er et fåtall avvisninger på grunn av rusing eller brudd på andre regler. I forhold til den tradisjonelle vektlegging på tiltakskjeder i rusfeltet, er Dagsverket en virksomhet som bidrar til at brukerne skal få en bredere horisont. Det er gjennom erfaringene med arbeidet at den enkelte eventuelt skal motiveres til en mer forpliktende eller omfattende deltakelse i arbeidslivet.

Summary

Dagsverket (one-day's-work) is a low threshold service aiming at giving people with addiction problems a possibility to work. The service offer work to a group of 15 persons, for four hours a day. People that meet in the morning are offered work on a day-to-day basis, and they receive their salaries at the end of the day. The salary is 50 kroner an hour and is exempted tax. These earnings should also have no influence on other benefits.

Dagsverket is a project running for three years from in April 2004. It has become a very popular service and the capacity is almost fully utilised every day. People have to meet early in the morning to queue, and when the doors open at about 8 o'clock they sign on a list. In the premises of Dagsverket they have the possibility to have some coffee, rest and also access the internet before the work starts at about 9. The work is organised in three groups. One group stays in-door, and has the responsibility of running a laundry and to do the daily clearing and cleaning of the premises. Two groups do out-door work such as maintenance work in council housing facilities and clearing in-doors and out-doors in housing cooperatives. There is a quite broad spectre of work these two groups can do, but it should not be too advanced and it should not compete with ordinary private enterprises.

Dagsverket is a new model in Norway with this focus on day-to-day work and that it is the users themselves that decide whether they are fit for work. The work is offered independent of their rehabilitation situation and the obligation is for one day at the time. By April 2005 about 170 persons are registered as users of the service, and a group of about 35 persons is quite regular users. A number of other Norwegian municipalities are now copying the model in order to give the addict population the possibility to social and vocational training.

Dagsverket is organised under the umbrella of the Centre for vocational training (Senter for arbeidslivsforberedelse ALF as). This centre offers training and suitable, adjusted work for vulnerable groups. Even if Dagsverket emphasises the independence and that people don't need to involve in further rehabilitation, it is good possibility to access a more organised rehabilitation and vocational training in the Centre.

The evaluation shows that Dagsverket has been very faithful to the idea about low threshold and limited bureaucratization. They have managed to create a culture of a work place within Dagsverket. This means that there is not much trouble with intoxication, the users control themselves and each other and know most of the time when they are fit for work and not. Dagsverket has been valuable for many of the users because of the possibility to proceed with small steps and in their own tempo. It has given a group excluded from the ordinary working life some of the economic, social and psychological benefits of working.

Innledning

Senter for arbeidslivsforberedelse (ALF) organiserer arbeidstrening og varig tilrettelagt arbeid for ulike grupper som faller utenfor det ordinære arbeidslivet. Dagsverket er et nytt tilbud i denne sammenhengen, og er foreløpig organisert som et treårig prosjekt, fra årsskiftet 2003/04 til utgangen av 2006.

I denne rapporten presenteres en evaluering av Dagsverket etter at det har vært i drift i ca. to år. De første brukerne ble registrert 14. april 2004. Evalueringen skal oppsummere erfaringer fra perioden, men har også som målsetning å skaffe større kjennskap til hva et slikt arbeidstilbud har av betydning for brukerne. Dagsverket er et tiltak innenfor et større felt av tiltak rettet mot rusmisbrukere. Hva har Dagsverket bidratt med i forhold til feltet som helhet? Hva er de positive bidragene fra denne formen for lavterskel arbeidstilbud til spekteret av ulike tiltak på rusfeltet?

Det er et ønske at evalueringen skal gi nyttige bidrag til vurderingene som må gjøres i forhold til videre drift og utvikling av tilbudet i Dagsverket.

Presentasjon av notatet

Dette notatet vil hovedsakelig presentere funnene fra evalueringen. Innledningsvis ønsker jeg også å plassere Dagsverket som tiltak innenfor ALF som selskap og innenfor det større rusfeltet. Hovedvekten legges på å gi en fylldig dokumentasjon av evalueringen, der spesielt brukernes erfaringer skal gis stor plass. Hva er det som motiverer til å bruke lavterskel tiltak, bidrar tiltaket til å lede deltakerne videre, er det problematiske aspekter ved dette tiltaket i forhold til brukerne?

Spørsmålet om bosituasjon har fått et eget underkapittel. Husbankens boligsosiale avdeling har bidratt til finansieringen av evalueringen spesielt for å få mer kjennskap til hvordan brukerne av denne typen lavterskel tilbud bor. De ønsker å få større kjennskap til hvorvidt det er mange bostedsløse eller hospitsbeboere som bruker dette tiltaket. Avslutningsvis gis det oppsummeringer og noen anbefalinger i forhold til videreføring av tiltaket.

Undersøkelsen

Datamaterialet som evalueringen bygger på er intervjuer med 10 brukere av Dagsverket, en fokusgruppe bestående av arbeidsledere og ansatte fra Strax-huset og Boternings-senteret og intervju med prosjektleder Ralph von Minden. Dessuten er det brukt noe skriftlig dokumentasjon, blant annet årsrapporter og prosjektbeskrivelse, og det er gjort feltobservasjoner ved to arbeidssteder.

Datainnsamlingen ble gjennomført i januar/februar 2006. Sammenstillingen av datamaterialet i dette notatet gir grunnlag for noen konklusjoner om styrker, svakheter og utfordringer for dette arbeidstilbudet.

Presentasjon av brukerne, opplegg for intervjuene av brukerne

De ti brukerne som skulle intervjues ble valgt ut gjennom loddtrekning blant de som møtte opp om morgenen. Vi sikret at vi fikk kvinnelige informanter.

Utvalget består av 8 menn og 2 kvinner. Det speiler situasjonen blant de registrerte i tiltaket der det er 18% kvinner. Fem av informantene har alkohol som hovedproblem, mens fem har narkotika som hovedproblem. Dessuten er det en som legger vekt på spillavhengighet. Informantene er spredt i alder fra 30 til 61 år, med gjennomsnittsalder på 43 år. Dette er litt høyere enn gjennomsnittet for de registrerte totalt.

Intervjuene var i utgangspunktet lagt opp for at brukerne skulle fortelle om sin erfaring med Dagsverket. I praksis ble intervjuene mer omfattende og gir mye spennende informasjon om betydningen av arbeid i livet til brukerne av Dagsverket. Alle intervjuer ble tatt opp på minidisk og skrevet ut. De gir samlet en fyldig dokumentasjon av hva tilbudet betyr for ulike brukere, og hvordan de på ulikt vis har nytte av dette tilbudet.

Informantene er gitt navn og sitatene er skrevet om til normalisert bokmål. Det er blant annet gjort for å sikre anonymiteten, men også for å bedre tilgjengeligheten. Noe av den særegne personlige stemmen forsvinner, men evalueringen har som hovedmålsetning å få fram konkrete erfaringer. Vi har ikke anledning til å gå inn i grundigere analyser av hvordan informanter framstiller seg selv eller hvordan de omtaler ting. Vi må i stor grad formidle videre det vi oppfatter at informantene ønsker å si.

Med 10 informantintervjuer er det begrenset hva som kan gjøres av kvantifiseringer. Materialet er likevel stort nok til at vi kan gjøre noen vurderinger av dominerende eller fraværende trekk og tendenser. Dagsverket har også bidratt med å gi samlede oversikter over hva de kjenner til om rusituasjonen blant de registrerte og hvordan de har erfart at ulike grupper bruker Dagsverket.

Det er flere tolkningsmessige utfordringer i arbeidet med intervjumateriale fra rusmisbrukere. Informantene er mennesker med erfaring og livsstil utenfor det konvensjonelt aksepterte, de er vant med å møte samfunnets krav som de ofte ikke har klart å leve opp til. Svarene kan ofte være preget av ønsket om å leve opp til forventninger. Jeg har valgt å i størst mulig grad ta informantene på ordet og anerkjenne deres framstilling av situasjonen. Det er likevel mange ting som blir ganske uklare. Spørsmål om tidligere arbeid er ett eksempel på dette. Det er lettere å gi tidligere arbeidserfaring stor oppmerksomhet enn periodene der man har vært ute av arbeidslivet. Jeg prøvde å bøte litt på dette gjennom å forsøke å få opp årstall og konkrete tidsangivelser. Men i intervjusituasjonen ligger det til sist noen grenser for hvor detaljert det er rimelig å være og hvor lang tilbake i tid det er rimelig å gå. Et annet utfordrende tema er spørsmålet om hva informantene oppfatter som sitt rusproblem. Det er flere brukere av Dagsverket som mener at rus ikke er et problem for dem, og at det ikke er på grunn av rusmisbruk at de har havnet utenfor arbeidslivet. I et intervju om bruken av Dagsverket blir det heller ikke rimelig å utfordre den enkelte på dette. Det er informanten sin historie som gjelder.

Fokusgruppen og ledelsen

Intervjuet med arbeidslederne i Dagsverket ble gjort i en fokusgruppe der vi også inviterte inn ansatte fra Botreningscenteret og fra Strax-huset. Målsetningen med fokusgruppen var å få en samlet diskusjon om erfaringer fra å drive Dagsverket samtidig som Dagsverkets arbeid og praksis ble luftet i forhold til andre deler av rusfeltet i Bergen. Diskusjonen i fokusgruppen ble til dels ganske livlig, og den ga gode innspill til hvordan det er å arbeide i tiltaksapparatet for mennesker med rusproblemer så vel som viktig kjennskap til ulike synspunkter på hva som kan være målsetninger og strategier i det offentlige arbeid i forhold til rusmisbrukere.

En diskusjon i en fokusgruppe tegner et øyeblikksbilde av noen temaområder og noen ulike synspunkter. I forhold til konkrete opplysninger om tiltaket er det som regel nødvendig å komplettere informasjonen gjennom samtaler og skriftlig dokumentasjon. Fokusgruppen bestod totalt av seks personer. Det var fire arbeidsledere fra Dagsverket, hvorav to nå arbeider i andre tiltak i ALF. Det var en deltaker fra Strax-huset og en deltaker fra Botreningscenteret. Innledningsvis ble det understreket at hovedtemaene i diskusjonen skulle dreie seg om Dagsverket og erfaringer og synspunkter knyttet til dette tiltaket.

Fokusgruppen hadde følgende deltakere:

Vidar Rasmussen, arbeidsleder for utegruppe, ett års erfaring fra Dagsverket.

Lisbeth Melbye, arbeidsleder for innegruppe, har arbeidet ved Dagsverket siden oppstarten.

Jostein Hansen, arbeidsleder på KLAR, arbeidsleder i Dagsverket fra oppstarten og fram til juni 2005.

Torleiv Skage, arbeider ved introduksjonsprogrammet i ALF, var arbeidsleder i Dagsverket fra våren 2005 til nyttår 2006.

Gry Irmelin Dahle, Strax-huset, 6 års erfaring fra Strax-huset.

Geir Tangerud, Botreningscenteret, erfaring fra rusfeltet gjennom de siste 20 år.

Intervjuet med prosjektlederen Ralph von Minden, var et informantintervju der det var viktig å få kjennskap til historien om etableringen av Dagsverket. I intervjuet ble det også lagt vekt på å få kjennskap til faglig bakgrunn og prosjektlederens egne vurderinger av hva han ønsker med tiltaket. I og med at det ganske tidlig ble tydelig at Dagsverket har potensial som modell for andre tiltak og at det hadde vært flere besøk fra andre kommuner, ble den utadretta virksomheten også gitt ganske stor oppmerksomhet.

Etableringen av Dagsverket

Begrunnelse og målsetning

Dagsverket ble startet på grunnlag av en målsetning i kommunenes ruspolitiske handlingsplan om at det skulle etableres lavterskel arbeidstiltak for rusmiddelavhengige. Tiltaket er etablert gjennom et samarbeid mellom Bergen kommune og Aetat. I prosjektbeskrivelsen rettes tiltaket mot «.. langtkomne rusmiddelavhengige personer» som uavhengig av rehabiliteringssituasjon «føler seg i stand til» å påta seg arbeid. Betegnelsen på målgruppen sender i utgangspunktet fokus mot narkotikaavhengige

personer med lang ruskarriere. Betegnelsen brukes vanligvis ikke om den tradisjonelle alkoholikeren. Målbeskrivelsen peker også på betydningen av brukerens egen vurdering når det skal tas avgjørelse om arbeid eller ikke arbeid.

Det gis tre begrunnelser for at et slikt tiltak er nødvendig; at tradisjonelle arbeidsmarkedstiltak i liten grad treffer denne målgruppen, at sosialtjenesten har pekt på behovet for mer fleksible arbeidstiltak i forhold til denne gruppen og at den tradisjonelle arbeidslinjen ikke har et bilde av hva som kan være realistiske mål for denne gruppen.

Prosjektbeskrivelsen peker videre på verdien av å realisere seg som arbeidstaker her og nå og betydningen av at arbeidet må være reelt.

Begrunnelsen for tiltaket og utformingen av det føyer seg inn i rammene for det som er moderne lav-terskel strategi. Tiltaket skal utformes slik at det tilpasses brukere, og det er brukerne selv som vurderer om de vil benytte tiltaket eller ikke. Dagsverket er kanskje mest nyskapende og utfordrende forhold til tradisjonell arbeidsmåte i Aetat. Tradisjonelt arbeid for attføring og rehabilitering har gjerne vært basert på et ganske omfattende sett av regler og utredning rundt den enkelte bruker. I rusfeltet som helhet har det gjennom de siste 10 til 15 år vokst fram et ganske bredt spekter av lav-terskel tiltak. Den mest dominerende modellen for slike tiltak har vært være-steder der det er mulig å få hvile og et sosialt fellesskap. Stedene har også kunnet fungere som et kontaktpunkt til det øvrige hjelpeapparatet. Å tilby arbeid er noe nytt på denne arenaen av lav-terskel tilbud.

Igangsettingen av tiltaket

Prosjektleder for tiltaket ble ansatt i oktober 2003 og tiltaket har vært i operasjonell drift siden 14. april 2004. Den konkrete utformingen av tiltaket hviler i stor grad på prosjektbeskrivelsen som ble utformet i et samarbeid mellom Bergen kommune, Aetat og ALF ved daglig leder Liv Hasås. Lederen i ALF hadde vært grundig involvert i planleggingen av tiltaket da Ralph von Minden ble rekruttert som prosjektleder for tiltaket og ansatt fra oktober 2003. Hans erfaring med utviklingen av et stressmestringsprogram i fengsel var svært aktuell i forhold til utviklingen av et nytt konsept for et lavterskel arbeidstilbud. Rekrutteringen av en liten stab og den videre utformingen av et konkret konsept for tiltaket skjedde i samarbeid mellom prosjektlederen og ledelsen i ALF.

Arbeidslederne for tiltaket ble ansatt fra nyttår 2004. Minden beskriver hvordan de i utgangspunktet søkte etter medarbeidere ut fra faglige kvalifikasjoner, men at personlig egnethet etter hvert også ble svært viktig. Etableringen av Dagsverket var en spesiell oppgave både fordi det skulle drives nybrottsarbeid og fordi tiltaket ble organisert som et avgrenset prosjekt. For å få tiltaket opp og gå måtte de ansatte være villige til å «.. trekke opp ermene og være ja-mennesker...». I første fase ble det brukt mye tid på å få oversikt over rusfeltet i Bergen og bruke erfaringer derfra i forhold til å bygge opp tilbud til rusmisbrukere. Dessuten ble det gjort en studietur til Oslo, der arbeidstiltaket ved MAR ble besøkt. Det som er gjort av rekrutteringsarbeid for å skaffe deltakere til Dagsverket ble også i all hovedsak gjennomført i planleggingsperioden. Tiltaket ble fort kjent i miljøet og kapasiteten ved tiltaket ble fylt opp i løpet av ganske kort tid. I løpet av april måned i 2004 ble det registrert 30 personer som brukere av de åtte plassene som da var i Dagsverket.

Da Dagsverket startet i april 2004 var det 8 plasser. Ved årsskiftet til 2005 ble det økt til 10 plasser og fra september 2005 ble tiltaket utvidet til 15 plasser. Det har bedret situasjonen noe i forhold til hvor tidlig deltakerne måtte stille for å være sikret en plass. Det er likevel fortsatt ganske stort press i og med at 30–40 nye brukere har registrert seg etter nyttår.

Et konsept for et lavterskel arbeidstilbud

Arbeidstilbud for personer med ulike rusproblemer har stor innvirkning på hvor påtrengende disse menneskene sin marginale posisjon blir. Tradisjonelt har attføring og rehabilitering dreid seg om en tilbakeføring til normalt liv. På veien har mange falt fra, og kost-nytte undersøkelsen blant 500 rusmisbrukere som har vært i behandling viser at arbeidsmengden øker med gjennomsnittlig to dager i måneden, fra 4,9 månedlige arbeidsdager til 6,8 månedlige arbeidsdager¹. Haavorsen (2006)² argumenterer også for at kravet om rusfrihet og tenkningen om tradisjonelt fulltids arbeid har vært for dominerende i det offentliges utvikling av tiltak i forhold til personer med rusproblemer. Dagsverket representerer etter hans mening et modig og konstruktivt brudd med denne tenkningen fordi her sysselsettes personer som fortsatt ruser seg, de gis en åpen mulighet for å jobbe og få betalt for det uten videre krav eller konsekvenser for andre trygdeytelser. Haavorsen mener det ligger en fundamental utfordring i å tilpasse arbeidstilbudene til ulike arbeidsevne i motsetning til den tradisjonelle attførings-tenkningen der folk skal gjøres arbeidsføre.

Dagsverket fikk da det ble etablert en ganske unik utforming i forhold til andre arbeidstilbud for denne gruppen. Registrering i tiltaket krever kun personlig oppmøte, og prinsippene for avlønning medfører at det ikke var nødvendig å koble inn andre etater eller ligningskontor. Arbeidet lønnes med 50 kroner timen og lønna utbetales hver dag ved arbeidstidens slutt. Lønna skattlegges ikke og medfører heller ikke trekk i andre ytelser.

Arbeidet er organisert i tre arbeidsgrupper med fem deltakere i hver gruppe. Arbeidet ledes av en ansatt arbeidsleder. Det er en gruppe som arbeider inne med en del vedlikehold og praktisk i husene og med vaskeriet. Drift av vaskeriet er hovedoppgaven for inngruppen. De to andre gruppene arbeider ute med ulike vedlikeholdsprosjekter, utvendig rydding, flytting og lignende. Kommunen, Metode Renhold og Mesta er de viktigste oppdragsgiverne.

Andre arbeidstilbud for rusavhengige

Arbeidstiltak i forhold til rusavhengige i medikamentell behandling har vært under etablering de senere årene, og det er mulig å oppsummere en del erfaringer.

¹ Edle Ravndal referert i *Rus og avhengighet*, 1, 2006, s. 31.

² Haavorsen, Paal (2006): Hva skal til for å «stå opp om morran»? *Rus og avhengighet*, nr. 1, 2006, s. 40–41.

Gjennom Aetat Arbeidsrådgivning i Oslo og Akershus³ er det nå etablert et permanent tilbud om yrkesrettet attføring for rusavhengige i medikamentell behandling. Tilbudet er en oppfølging av det fem-årige prosjektet MARY (Medikamentassistert rehabilitering i yrkeslivet) som ble startet i 2001. I den tidlige perioden var brukerne så syke og nedkjørte at mange av dem hadde problemer med å følge et opplegg for yrkesrettet attføring. Dette har bedret seg over tid. Erfaringene fra prosjektperioden i MARY viser at denne gruppen av attføringsklienter trenger små forhold og gradvis oppstart. Videre er det en klar erfaring at sosial kompetanse om omgangsformer og uskrevne regler på arbeidsplassen er helt vesentlig for at folk skal klare seg. Man må kle seg passende og snakke om passende saker. De som har arbeidet innenfor tiltakene mener at det alltid bør gjøres et forarbeid i forhold til sosial trening. Dessuten viser det seg at fulltids jobb krever mye når man samtidig har behov for medisiner og alt annet som følger med å være en narkoman i medikamentell behandling.

Salg av magasinet =Oslo er et arbeidstilbud med lavere terskel enn MARY. Arbeidet består i å selge magasinet mot provisjon av salget. Tiltaket har fått mye positiv omtale i media. Noe av det problematiske kommer klart fram gjennom en kommentar fra en av selgerne som sier at hun er glad for mulighetene til inntekt, men helst skulle hun hatt en jobb der folk ikke så på henne med medlidenhet.⁴ Salg av =Oslo er et veldig synlig lavterskel tilbud, der selgerne ikke er helt anonyme fordi publikum vet at de er rusavhengige.

Dagsverket har etter hvert blitt en modell for lavterskel arbeidstilbud for andre norske kommuner og det har vært besøk fra et ti-talls kommuner som ønsker å utvikle liknende tiltak. I tillegg har danske sosialmyndigheter vist stor interesse for modellen. Det viser seg at det ikke er helt enkelt å kopiere modellen for Dagsverket inn i andre norske kommuner. I Bergen er det en spesiell tilknytning til Aetat og det er gitt dispensasjon fra regelverket i forbindelse med lønnsutbetalingene. Det er ingen av de andre tiltakene som har anledning til å lønne uten skattetrekk. Det er noen kommuner som har bestemt at utbetalingene ikke skal medføre trekk i sosialstøtten.

Hvor lav en terskel?

Å stille tidlig er et helt avgjørende krav til de som skal kunne benytte tilbudet. Det krever både planleggingshorisont og et visst overskudd. De ansatte i Dagsverket understreker likevel at det ikke vil være riktig å si at brukerne har spesielt god kontroll over livene sine. Torleiv legger vekt på hvordan det legges vekt på å gi tilpasset arbeid til brukerne:

«Det er også riktig å si at det skjer i svært liten grad at folk blir avvist her på grunn av deres arbeidskapasitet. De får i stor grad, så lenge jeg har vært her, tilrettelagt arbeid så langt vi kan strekke oss, altså.»

Det som framstår som den viktigste skranken for svært mange er angst og usikkerhet i møte med det ukjente. Det å stå i kø sammen med ukjente, det å melde seg til arbeid, er for mange en større utfordring enn det å komme i tide. En annen viktig utfordring er

³ Framstillingen bygger på artikkel i *Forum* som utgis av Aetat. Nr.1, 2006 (Vol. 45), s.6–9.

⁴ Rus og avhengighet, 1, 2006, s.30.

det å kjenne noe til de sosiale kodene i arbeidslivet. Det er rimelig å forvente at det er enklere for dem med en viss arbeidserfaring å benytte et slikt tilbud, enn for dem som nesten ikke har vært i ordinært arbeid.

Ulike liv, ulike brukere

Det har etablert seg en gruppe på ca 40 personer som benytter seg mye av Dagsverket nesten hele veien. Men også blant disse er det enkelte som har lange perioder med fravær, men som så kommer tilbake igjen og er stabile i flere måneder.

Pr. april 2006 er det 176 registrerte brukere av Dagsverket. I forbindelse med innmelding registreres svært lite informasjon om den enkelte. Inntakssamtalene dreier seg mye om premissene og reglene for å bruke Dagsverket. I forbindelse med evalueringen ba jeg om at det ble gjort en gjennomgang av brukermassen i forhold til hva tiltaket hadde av kunnskap om den enkeltes rusproblematikk, hvor stor gruppen av storforbrukere av arbeidstiltaket er og hvem som har gått videre til mer forpliktende rehabiliteringstiltak.

Oversikten viser at rundt en fjerdedel av de registrerte har brukt eller bruker Dagsverket mye. I overkant av halvparten av de registrerte har et dominerende opiat-misbruk, mens en fjerdedel har alkohol som sitt hovedproblem. De med alkohol som hovedproblem er stort sett betydelig eldre enn de andre. Det medfører også at de ofte har ganske omfattende erfaring fra yrkeslivet fra tidligere, samtidig som også har vært ute av det vanlige arbeidslivet i svært lang tid. De fleste av dem som er i 40- og 50-årene har vært ute av arbeidslivet i langt over ti år. De kunne ha vært i jobb fra slutten av tenårene og fram mot 30-års alderen, men så er det høyst uklart hva de egentlig har gjort av yrkesaktivitet.

Rusmisbruk er en helt sentral årsak til at de har falt utenfor arbeidslivet, men gjennom intervjuene får vi også innsikt i hvordan psykisk sykdom, sosiale bakgrunnsforhold og mishandling er faktorer som har bidratt til at de har falt ut.

Blant de ti brukerne av Dagsverket som ble intervjuet, mottar tre av informantene uføretrygd mens de syv andre går på sosialstønad. Åtte av de ti kan betegnes som storforbrukere av tiltaket. Deltakerne med uføretrygd er oftest eldre og rusproblemene dreier seg i stor grad om alkohol. De fysiske sporene etter rusproblemene blir naturlig nok mer markant hos de eldre enn hos de yngre. For informantene med uføretrygd blir det ganske klart at et ordinært arbeidsforhold ikke er aktuelt. Dermed blir muligheten for litt jobb og litt lønn optimal i forhold til hva de kan klare. De yngste er stort sett også de som har en fysisk helse som kan være grunnlag for mer ordinært arbeid. Det er i forhold til disse at spørsmålet om krav og motivasjon til å gå videre blir mest aktuelt.

Et reall stykke arbeid

Det er en målsetning for Dagsverket at det skal rendyrkes som arbeidstilbud. Det betyr blant annet at det skal tilbys ordentlig arbeid, at det skal lønnes og at man har arbeidskontrakt for dagen. I forbindelse med inntakssamtalen skaffer tiltaket seg oversikt over tidligere arbeidserfaring og orienterer den nye deltakeren om arbeidsoppgavene som finnes i Dagsverket. I forbindelse med oppstarten av tiltaket ble det

vurdert om det skulle samles mer omfattende informasjon om den enkelte, men vurderingen ble at dette kunne virke avledende i forhold til fokuset på arbeid. Det samles dermed ikke informasjon om deltakernes bruk av annet hjelpetilbud, deres rusbruk, deres trygdesituasjon eller boligsituasjon.

Organisering av arbeidet

Dørene til Dagsverket åpner hver morgen ca. klokka 08.00. Da registreres køen som i løpet av timen før er samlet utenfor huset. For å være sikret en plass blant de 15 første må en møte i god tid før dørene åpnes. I timen fra 8 til 9 gjør deltakerne litt forskjellig. Det er mulig å få seg en kopp kaffe, lese aviser og surfe på internett i lokalene. De som møter opp skriver seg på en nummerert liste der det også er mulig å oppgi ønske om arbeid. Arbeidslederne foretar så fordeling av deltakere ut fra lista.

Etter hvert som arbeidslederne har blitt kjent med brukerne, vet de mye om helsesituasjon, ferdigheter og russituasjon. De selvstendige og erfarne blir gjerne de som er lettest å plassere. Målsetningen er likevel å fordele folk på den mest hensiktsmessige måten. Arbeidslederen er gitt full myndighet over hvordan deltakerne fordeles, de legger vekt på helsesituasjon og ferdigheter i fordelingen av arbeidet. Intervjuene med brukerne viser litt ulik tilfredshet med arbeidsfordelingen fra brukernes side. De fleste er fornøyde og opplever at det blir tatt hensyn til ønsker, mens noen opplever at de har liten innflytelse. Det blir til sist arbeidslederens vurdering av om ønskene er verdt å ta hensyn til som blir mest tungtveiende når arbeidet skal fordeles.

Utegruppene forlater lokalene i Øvregaten ca 09.15. De kjører da ut til aktuelle arbeidssteder og skal komme i gang med arbeid. Klokka nærmer seg 10 før utstyr er tatt fram og deltakerne har klarhet i hva de skal arbeide med. Arbeidet avsluttes mellom klokka 13 og 14, og da skal arbeidsplassen være ryddet og utstyr være lagt tilbake på plass. I denne tiden er det også lunsjpause. Det legges opp til at effektiv arbeidstid blir omkring tre timer. Arbeidsgruppens medlemmer varierer fra dag til dag, selv om det er en del stabile deltakere på Dagsverket. Det betyr at det alltid ligger en potensiell opplæringsoppgave i forbindelse med oppstart av arbeidet. Det varierer også hvor god form de enkelte deltakerne er i.

Innegruppens arbeid krever ikke forflytting og forberedelse på samme måte, slik at tidsrommet med effektivt arbeid blir noe lengre hver dag. I tillegg til vaskeridriften og ordinær rydding og renhold i egne lokaler, har innegruppen tatt seg av noe av oppussingsarbeidet i lokalene og de har vært viktige deltakere i å gradvis få lokalene til å bli operative og gode. Arbeidslederen mener at arbeidskapasiteten til innegruppen ikke er fullt ut utnyttet.

Arbeidsstedet Lotheveien er et eksempel på et prosjekt som er blitt ganske stort. Her har Dagsverket renoverert noen kjellere i kommunale boliger. Disse er tørket, og sopp og løs murpuss er fjernet. Overflatene er slammert og malt. Fra å være en noe overfladisk ryddejobb har denne jobben blitt en ganske omfattende renovering. Arbeidet har pågått over flere måneder og deltakerne har fått prøve mange ulike arbeidsoppgaver.

Alt arbeid som krever spesifikk fagkompetanse og der det er stramme tidsplaner og krav om ferdigstilling innenfor visse tidsrom vil være uaktuelle oppdrag for Dagsverket. Minden mente at det lett kunne bli slik at arbeidslederne tok hovedvekten av arbeidet

hvis det ble for avansert. Dessuten er det ikke meningen at Dagsverket skal komme i en konkurransesituasjon i forhold til vanlige bedrifter i og med at Dagsverket er subsidiert.

Dagsverket tar heller arbeid som ellers ikke ville ha blitt utført for eksempel i kommunale boliger eller i borettslag. Arbeidet er tilpasset, selv om det ikke inngår i et opplegg for opplæring og rehabilitering. Rollen som deltakerne får ved at de gjør arbeid som ellers ikke ville blitt gjort er kilde til mye positiv oppmerksomhet knyttet til det å delta i samfunnets arbeidende fellesskap slik Torleiv beskriver i fokusgruppen:

«Det jeg ser med arbeidsgruppene som vi har ute nå er jo at de ofte er i direkte kontakt med dem som har bestilt tjenestene. Enten det ryddes i borettslag, spyles fasader eller klippes plener. Det jeg ser som det mest verdifulle som jeg opplevde mens jeg var arbeidsleder her, var den tilbakemeldingen vi fikk fra de som har bestilt tjenesten. Når det kommer en som ikke nødvendigvis er deres arbeidsleder og som ikke skal være der for å følge opp, men som sier 'å, endelig nå ble noe gjort', sier 'å så flink dere var'.... Akkurat slike ting, gjør at de blir 5 cm høyere på relativt kort tid. Det er en av de viktige tingene ved å være i arbeid.»

Jostein støttet dette synspunktet:

«Det er som du sier Torleiv, at de tilbakemeldingene vi har fått ville vi ikke ha fått hvis vi ikke hadde hatt en viss kvalitet på arbeidet, så det er viktig for prosjektet som sådan. Hvis vi hadde gått ut og gjort et arbeid som ikke var arbeid, ville ikke dette prosjektet ha vært levedyktig.»

Vidar understreker at det er viktig også for arbeidslederne å holde moralen oppe i forhold til kvaliteten på arbeidet som utføres:

«Det er noe vi arbeidsledere terper ganske mye på, dette å gjøre et skikkelig arbeid, alltid gjøre så godt vi kan. Gå foran med et godt eksempel, og vi ser at de anstrenger seg virkelig for å gjøre så godt de kan., de fleste.»

Hva betyr arbeidet for brukerne av Dagsverket?

Deltakelse i Dagsverket dreier seg mye om tilfredsstillelsen ved å gjøre noe og få en smak av arbeidslivet. Det kan være nyttig å reflektere over hva brukerne uttrykker om arbeidets verdi for dem. På spørsmål om han oppfatter Dagsverket som arbeid eller tiltak svarer Asbjørn:

«Jeg tenker på det som arbeid, enkelt og greit. Og jeg sier jo det at vi er jo idioter som stiller klokka 8 for å jobbe i fire timer, men Herregud, arbeid for trygd, whatever, jeg ser på det som arbeid uansett, det er en fullarbeidsdag, vi står opp klokka 6, stiller her klokka 7. Går hjem klokka 1–2, uansett er det en full arbeidsdag, så jeg kaller det ferdig arbeid. Folk spør om hva jeg jobber med og om jeg jobber. Jeg svarer at jeg er ute på ALFen og ferdig arbeid. Og hvis de vil vite om situasjonen, så forklarer jeg det...»

Birger kommenterer det at det er en ganske stor gruppe av deltakerne som har et dominerende alkoholproblem. Han hadde også forventet at narkotikaavhengighet hadde vært mer enerådende blant brukerne i tiltaket. Han mener at en eller annen fremtidsstro er nødvendig for at det skal være aktuelt å prøve å arbeide:

« .. men det har kanskje noe med, .. narkoman og greier., det skal noe til før en narkoman gidder å stå opp om morgenen og gå bort her å jobbe fire timer for 200 kroner. Da må de gidde å gjøre noe, du kan ikke ha mista håpet.. det er mange

narkomane som ikke har håp i livet. De kjører bare løpet ut og driter i det meste. Og sånne folk kommer ikke her og jobber, du må ha et lite håp i livet.»

Brukerne uttrykker samlet synspunkter om at arbeidet betyr en mulighet til å være aktiv, det styrker selvtilliten. Alle trenger jo noe å gjøre, og det oppleves som positivt å vite at man bidrar med noe positivt til samfunnet. Konkret i livene til de enkelte har arbeid litt ulik status. Noen har falt mer til ro i livet utenfor arbeidslivet enn andre, og den enkeltes økonomiske situasjon er også ganske forskjellig. Noen opplever sterkere enn andre at de trenger pengene. Andre er mest opptatt av mulighetene for å ha noe å gjøre.

Arbeid og verdighet

Stoltheten og verdigheten knyttet til å være på jobb uttrykkes ofte på Dagsverket. Arbeidslederne gir gode skildringer av hvordan deltakerne besvarer mobiltelefonen med å si at «. Jeg er på jobb...». Det kan være foreldre, barn, venner eller bekjente som ringer og akkurat replikken: «Jeg er på jobb» kommer veldig fort i samtalen og måten den sies på uttrykker noe helt spesielt om stolthet over å få være med i det arbeidende fellesskapet.

Det å iføre seg arbeidstøy er et annet element i dette bildet, slik Geir fra Botreningscenteret beskriver det:

«... mange av de narkomane kan faktisk ikke ta bussen. Det står narkoman tatovert inn i pannen. Alle ser det, de har utrolig lav selvfølelse. Men akkurat det at de får på seg en arbeidsuniform og gjør et stykke arbeid, så møter de en annen type begeistring, blikk og takknemlighet. Og de tror ikke sine egne øyne eller ører når de ser smilende gamle mennesker ...»

At det er arbeid, at de oppfører seg som at de er på arbeid, at de kler seg i arbeidstøy og utrustes med nødvendig verktøy er en elementer i det å gå inn i en arbeidsrolle som avviker fra klientrollen eller rollen som narkoman eller alkoholiker. «Vi leker ikke arbeidsplass», sier Lisbeth, og Gry fra Strax-huset gir levende beskrivelser av hvordan brukerne der kommer tilbake til opplevelser av positive tilbakemeldinger de har fått gjennom arbeid i Dagsverket.

Fordeling av arbeid – tilfredse brukere?

Noen opplever at de får bestemme mye selv om de skal være inne eller ute, mens andre opplever å bli styrt. Sympatier og antipatier oppstår i forhold til arbeidsledere, men det uttrykkes likevel svært lite misnøye med opplegget som helhet

De aller fleste opplever at det blir tatt hensyn til deres ønsker. Asbjørn arbeider stort sett i vaskeriet. Han har åpenbart fått anerkjennelse for at det er en jobb han ønsker og takler, mens han har en ganske sterk motstand mot å gjøre andre ting:

«...for guds skyld: ikke la meg få på meg arbeidsklær, allergien slår til med en gang..! Jeg kan med vaskeriet, har hele roen på de greiene der, og jeg regner med at de er brukbart fornøyd med meg og jobben eg gjør der nede. I og med at jeg griner meg til vaskeriet hver dag, så...»

Birger mener på sin side at han ofte ikke får oppfylt sine ønsker. Han er misfornøyd med flere ting:

«Ja, arbeidsledelsen, arbeidsfordeling, trynepolitikk og mye sånt. De løper rundt og sier at de ikke skal forskjellsbehandle folk og greier, men det er noe de ikke klarer å holde.(...) De påstår jo at jobbene skal rullere og greier, men jeg blir jo satt på samme jobben samme faen.., får ikke et eneste ønske. Vi har jo inne-ute ønske på listen der nede. Men den overser de fullstendig, så skal de hele tiden passe på at jeg ikke får jobbe med kjerringen (...). Du setter ikke en dame til å bære 20 kilos steinblokker i fire timer i tre dager...»

Ester sier at hun synes organiseringen av arbeidet er helt OK:

«De tar hensyn til hva du har lyst til å gjøre og så sant det går an får du jobben du har lyst på. Det viktigste er å få en jobb, det blir veldig tatt hensyn til at vi skal få den jobben vi vil ha. Jeg liker meg best på vaskeriet, men det hender at det er folk som har dårligere helse enn meg, og dermed blir jeg sendt på utegruppen, .., og det kan jeg gjøre innimellom. Men eg trives best på vaskeriet og med symaskinen. Nå er jo jeg i litt spesiell stilling der, jeg er jo veldig god på den symaskinen...»

Frode er positiv til innholdet i arbeidet og synes det er veldig variert:

«Nå er det vinter, sant, men på sommers tid da maler vi hus og klipper busker og rydder loft, og alt mulig. Så det er veldig variert. Så har vi vært borte på sagen og lærer å jobbe med kappsager og sånt. Det er positivt altså, de har alt utstyr, mangler ingen ting, sikkerhet.. alt er i orden. De jobber seriøst.»

Også Grethe oppfatter arbeidet som meningsfullt. Hun liker å være ute og lære nye ting. Hun uttrykker ønske om at arbeidet også burde være kvalifiserende til noe mer. For dem som enten er sliten eller bruker tiltaket sjelden, er holdningen mer klar på at de tar det de får, og det er ikke så mye å dvele ved. Det er dem som begynner å føle seg hjemme i tiltaket som kan uttrykke noe om at de har sine favoritter blant arbeidslederne og arbeidsoppgaver de liker bedre eller dårligere. Sympatier og antipatier blir dermed noe som føler med at folk er aktive i Dagsverket.

Blir dette et reallt stykke arbeid?

Fordelingen mellom ulike oppdragsgivere for arbeid i Dagsverket viser at utegruppens portefølje utgjøres av ca. 30% oppdrag fra borettslag, 10% fra private bedrifter og 60% fra offentlig virksomhet. Bergen Bolig og Byfornyelse (BBB) er den dominerende offentlige oppdragsgiveren. I vaskeriet er fordelingen ca. 60%–40% mellom oppdrag fra Mesta og oppdrag fra private bedrifter.

I prosjektbeskrivelsen er det satt opp konkrete måltall for antallet registrerte deltakere og for kapasitetsutnyttelsen både i 2004 og 2005. Av årsmeldingen går det fram at måltallene er nådd med god margin begge årene. I 2005 var kapasitetsutnyttelsen på 86%, mens måltallet var 80%. En så høy kapasitetsutnyttelse viser at tiltaket er så godt som fullt hver eneste dag.

Arbeidet som utføres i Dagsverket oppfattes som reallt arbeid både for de ansatte arbeidslederne og for deltakerne. De positive tilbakemeldingene fra omgivelsene viser også at virksomheten anerkjennes som arbeid og ikke minst som *nyttig* arbeid. Virksomheten etterlater seg også konkrete resultater i form av rydding, opp-pussing og reparasjoner. Innsatsen i Dagsverket blir dermed et reallt stykke arbeid.

Aktiv rus og arbeid – et spørsmål om kontroll og identifisering

Pr. september 2005, var det registrert 8 avvisninger på grunn av rus og 7 regelbrudd med reaksjon. Problemet med rusing hadde man hovedsakelig i starten. Dette har stabilisert seg betraktelig. Det sier noe om hvordan kontroll etableres ut fra noen forutsetninger om roller for deltakerne og felles forventninger om hva som skal skje. I og med at det er rusmisbrukere i aktiv rus som er målgruppen skjer det nødvendigvis regelbrudd, men praksisen viser at det er mulig å komme ganske langt gjennom forventninger om at deltakerne oppfatter Dagsverket som arbeidsplass og gjennom at deltakerne opplever rollen som arbeidstaker svært attraktiv.

Dagsverket har valgt å la tvilen komme tiltalte til gode hvis det er mulighet for at de er rusa. De vet at det foregår en del ting i køen før de åpner, men det framgår av årsrapporten fra 2004/2005 at dette ikke oppfattes som et stort problem. Det å etablere en felles forståelse av Dagsverket som arbeidsplass er en vesentlig forutsetning for at alt som har med rusing å gjøre skal komme i bakgrunnen. Denne felles forståelsen bidrar til kontroll. Deltakelse i lunsjpauser, på julebord og å snakke om vanlige sosiale ting er en del av det å være på en arbeidsplass. I fokusgruppen så vel som i noen av intervjuene kommer det tydelig fram hvor viktig disse elementene fra det «normale» arbeidslivet er.

De fleste av informantene mener at de ansatte er gode til å sile ut de som ikke bør få arbeide, selv om det ikke alltid er like lett å akseptere at tvilen skal komme den enkelte til gode når det oppstår en konkret situasjon. I en situasjon der en selv har gjort mye for å ikke ruse seg forventes det også mer av de andre. Det virker som det er en stor grad av selvjustis blant brukerne. De gir hverandre meldinger om hvor grensene går. Erkjennelsen av at rusaktivitet, enten det er bruk, russnakk eller omsetning er ødeleggende for det sosiale miljøet deles av alle.

Pausetrening og miljøarbeid

Alle arbeidslederne i fokusgruppen uttrykker at arbeidsledelse og mer generelt miljøarbeid er viktig i jobben. Det er på mange måter vanskelig å balansere de to elementene mot hverandre når det er en målsetning i tiltaket å være konsentrert om arbeid. Samtidig er det en erkjennelse for at sånn må det nødvendigvis være, slik som Lisbeth uttrykker det: «Det er like mye, 50/50 miljøarbeid og arbeidsleder, ikke sant. Sånn må det bli når du jobber med mennesker.»

Jostein oppfatter det slik at det for mange oppleves som et gode å ha et miljø der det ikke er rusen som står i fokus:

«Det er også klart at mange ser på dette som et fristed i forhold til å holde på med rusprat og sånn. Det har vi jo i kontrakten, at det ønsker vi ikke her. Det har vi fokus på. De synes det er hyggelig og slippe den biten der.»

Torleiv beskriver hvordan dette kan skje i arbeidssituasjonen:

«Vi har hyppige pauser i arbeidet, hyppige pauser der vi samles, kanskje ikke så lange. Greier å sette oss ned å holde i gang en samtale, som ikke dreier seg om rus og dop, men om helt hverdagslige ting. Der har vi som arbeidsledere selvfølgelig en utfordring i å ordne det slik at dette skjer på en avslappet måte, og etter hvert

kan det gå seg til. Og det er jo også spennende fordi vi har nye grupper hver dag, det er en stor utfordring for oss og det er noe vi får gode tilbakemeldinger på.»

Gry fra Strax-huset understreker også at de viktigste samtalene de har med folk er de dagligdagse og i samtalenes gang kommer «pausetrening» opp som et viktig element i alle typer tiltak. Betydningen av pausetreningen ble ganske fort tydelig i Dagsverket, slik Lisbeth beskriver:

«Vi har fokusert på det at lunsjpausen vår er viktig. Vi hadde i begynnelsen flere som hadde sosial angst og som lurte på om de ikke kunne jobbe i lunsjen – for da kunne de gå 20 minutter før. Så var det at vi tillot det i en periode, men så ble det helt feil. Det er så viktig med den sosiale biten i lunsjen. Nå er det konsekvent at alle skal være med på å ta lunsj, vi presser dem ikke til å sitte sammen, de kan svirre rundt i området. Men det er en del av treninga, en del av pakken. Det er det på en vanlig arbeidsplass også. Alle har pauser.»

Uten krav om rusfrihet

Hva ligger det i å drive et arbeidstilbud for mennesker i aktiv rus? Å minske omfanget av rusing hos den enkelte er en målsetning i tiltaket selv om det ikke arbeides konkret med dette. Er det mulig å få en større forståelse av hvordan Dagsverket som tilbud fungerer i forhold til ulike liv og russituasjoner?

«Å holde seg frisk» er uttrykket som brukes blant de opiatavhengige. Oftest dreier dette seg om å medisinere seg med subutex eller metadon. I Dagsverket er det deltakere som er på forskrevne doser av dette så vel som folk som skaffer seg substitusjonsstoffer på det illegale markedet. I intervjugruppen var det bare en som fortalte at han var aktivt på heroin. Han mente at det ikke var vanskelig å kombinere jobb og rus, det hadde han gjort gjennom mange år – også i det ordinære arbeidslivet. De ansatte i Dagsverket opplever at brukerne med alkoholproblemer er mer tydelig inne eller ute av arbeid, i den forstand at enten er de friske og arbeidsføre ellers så kommer de ikke fordi de drikker. Med de narkotikaavhengige er det mer variabelt, de kan arbeide en del selv om de ruser seg.

De fleste informantene uttrykte at det ikke var noen motsetning mellom deres egen vurdering av sin russituasjon og de ansatte sin vurdering av den. Det var bare en av informantene som tydelig ga uttrykk for at han mente at «Trynepolitikk...» betydde for mye i forhold til hvem som får jobbe og ikke, og at de ansatte kunne gjøre feilvurderinger av om folk var ruset. Det kan bli ganske uoversiktlig for brukerne når håndhevelsen i forhold til rusbruk er fleksibel på denne måten. Asbjørn beskriver det som svært positivt at det er litt annerledes på Dagsverket enn i det vanlige arbeidslivet når han skal beskrive hvordan Dagsverket har innvirkning på hans rus-situasjon:

«(Dagsverket fungerer) perfekt, for å si det sånn. Det hender jo det at hvis jeg tar meg ei skikkelig rotbløyte, så kan jeg våkne klokka 3 om natten og ta et par pils og så gå på jobb. Det kunne vi ikke gjort i det vanlige arbeidslivet. Jeg ser jo og forskjellen på å komme kanondritings og lett rusa. Så...»

Inge beskrev at tiltaket har hatt en helt vesentlig positiv betydning for hans egen russituasjon, men at det kan være litt problematisk med forholdet mellom dem som forsøker å holde seg rusfri og dem som er i aktiv rus:

«... (det kunne vært) litt strammere angående folk som kommer ruset og så videre.., der burde det vært skjerpet lite grann. Det er sant, hvis jeg skal være helt ærlig. For det er mange ganger urettferdig, det er folk her som kjemper for å holde seg rusfri for å få jobben. Og så ser de at rusa folk får jobben, mens de må gå sjøl. Det er ikke mange, men det har hendt. Men de er flink til å ta de sjøl de som er ansatt her, de finner de som regel, men av og til så blir de værende allikevel. Det er ikke sikkert det er så farlig, det er ikke farlige maskiner her...»

Det er mange som stenges ute fra tiltak der det kreves reine urinprøver. Johan røyker hasj regelmessig. Han uttrykker ganske klart at han ikke ønsker å kutte det helt ut, og i praksis stenger det han ute fra alle tiltak der det er nødvendig med reine urinprøver:

«På Albatrossen (ettervernssenter på Damsgård) har de sånne ting som jeg kunne vært med på, men det er for dem som er legemiddelassistert, du må ha reine urinprøver da. Det er derfor jeg kan gå på ALFen, her tar de ikke urinprøver, og i og med at jeg røyker meg en joint så vil jeg alltid ryke selv om jeg ikke bruker noen andre ting. Det er litt urettferdig.»

Det er likevel høyst variabelt hvor mye den enkelte klarer av arbeid i kombinasjon med mye rusing. Lange fravær fra Dagsverket betyr ofte at rusingen har tatt overhånd i en periode. I perioder der rusing har tatt overhånd blir framstillingen av hva som har skjedd ofte svært diffus. Carl beskriver på den ene siden at han har tatt kontakt med en tidligere arbeidsgiver og skal få jobbe ved behov. Han prøver å holde seg rusfri, og har hatt god kontakt med familie i den siste perioden. Samtidig viser det seg at han er en svært sporadisk bruker av Dagsverket, og at han ikke har vært innom siden sommeren 2005 når han blir intervjuet i januar 2006, og han sier:

«.. nå begynte eg igjen på tirsdag. Jeg har ikke vært i arbeid siden i sommer, da, og da har det vært en del rusing og jeg har ikke hatt noe å gå til. Da kunne eg like godt gå her. Du vet det er litt lett og så gå her, for det har ingen konsekvens. I annet arbeid er det litt mer rammer og litt mer struktur på ting, men her kan du komme og gå som du vil.»

Ester legger mest vekt på hvordan Dagsverket bidrar til å holde henne og andre rusfrie, og at fellesskapet kan bidra til å stoppe sprekker:

«Det står i arbeidskontrakten at det ikke skal være rusprat og sånn, og det er det veldig lite,.. men det er OK og det er godt å treffe folk som er i samme situasjon som deg sjøl. Her, selv om det er for folk med ett eller annet problem, rus, psykisk, så er det ikke en rekrutteringsplass dette her, det er heller omvendt, her backer vi hverandre opp, prater med hverandre. Sånn, hvis noen sier:...Gud, jeg har lyst på en sprekke, eller sånn som det der,.. da går vi hjem til meg og så lager vi middag og finner på noe annet Du skal ikke være alene i dag, sant, nå skal vi hjelpe deg å komme gjennom denne dagen her, og så jobber vi med suget og... Det er ikke noe rekrutteringsplass eller salgsplass eller noe sånt.»

Arbeidet på Dagsverket kan også være en del av en kabal med selvmedisinering og arbeid slik som Hans beskriver. På spørsmål om han har noen sprekker innimellom svarer han:

«Nei, det blir luksus, altså. Det har jeg ikke råd til. Jeg må holde meg frisk, jeg. Og jeg blir veldig syk hvis jeg ikke får subutexen. Skulle jeg kommet over noen tabletter så ville det vært luksus, og det skjer så sjeldent at...»

Dag beskriver ingen planer, men drikker når han har råd til det:

«... når jeg har penger drikker jeg hver dag .. (..) nå har jeg ikke råd, men av og til er det venner som spanderer og sånn. Jeg har brukt alt mulig, men jeg har kuttet ut, men jeg har alkoholen...»

Betydningen av Dagsverket i forhold til den enkeltes rusituasjon varierer mye blant de ti brukerne som ble intervjuet. Fire av de ti respondentene er klare på at de ruser seg aktivt, fire andre ønsker på ulikt vis å hode seg rusfri. De siste to mener selv at de ikke har et rusproblem og at det er andre forhold som er det problematiske for dem.

Dagsverket er spesielt både fordi det ikke kreves rusfrihet og rene urinprøver så vel som fordi du ikke trenger et «dokumentert» rusproblem for å delta. Det er kun hvis de ansatte oppfatter at det tydelig dreier seg om andre problemstillinger at de ber om å få dokumentert rusproblem eller om en kontaktperson på sosialkontor. Dermed kan Dagsverket være et arbeidssted som bidrar til finansiering av selvmedisinering, finansiering av rusmidler og finansiering av maten i kjøleskapet. Blant respondentene i undersøkelsen er alt dette like aktuelt.

Lav terskel eller lang kjede?

I opplegget for Dagsverket legges det vekt på at det skal være et frittstående arbeidstilbud som skal fungere uavhengig av andre tilbud på rusfeltet. Samtidig skal det fungere innenfor det som betegnes som rusfeltet. I rusfeltet som helhet er det mye tenkning om tiltakskjeder og det blir lagt vekt på at tiltak skal organiseres i forhold til hverandre slik at de sammen kan bidra til rehabilitering. Det er en utfordring for Dagsverket å holde den uavhengige profilen samtidig som de skal fungere som en del av det offentlige tilbudet på rusfeltet. Holdningen fra lederen av tiltaket er ganske klar i forhold til ønsket om å rendyrke profilen. Det er fristende å gå utover arbeidet som fokus:

«Jobber du med sosialt utstøtte er det utrolig mye vi kunne ta fatt i, vi kunne ordne med bolig, inngripen i nettverk, liv, rusituasjon... (...). Vi har som tanke at vi ikke skal gjøre det, vi skal være eksperter på en ting. Ikke bare det, vi vil ikke kobles med andre ting. Hvis vi begynner å koble arbeid med bolig, stille betingelser, hva skjer da? Hvis du mister arbeid, skal du da miste bolig? Vi vil heller være formidler til andre tiltak. Men vi synes at arbeid og rus i denne sammenhengen skal være fristilt.»

Minden mener at Dagsverket ikke er blitt presset på dette punktet. Det er andre aktører som Strax-huset, Botreningssenteret og Halvorsstuen som er viktige i forhold til omsorg og videre rehabilitering:

«Dette er et jobbtilbud, og ferdig på det. Men vi gjør jo folk oppmerksom på andre tiltak, muligheter de har, men ikke mer enn det.»

Ansatte ved Dagsverket er blitt spurt om å være med i ansvarsgruppe for enkelte av brukerne som skal inn i mer omfattende tiltak. Her er strategien å være positive til deltakelse, men være oppmerksomme slik at det ikke blir for mange og at man ikke involveres over lang tid.

Den mest aktuelle omgivelsen for Dagsverket er likevel ALF, og det er en liten håndfull av brukerne av Dagsverket som har gått videre til andre tiltak i ALF eller til annet arbeid og utdanning. I løpet av de to årene fra Dagsverket ble startet i april 2004

og til utgangen av mars 2006, ble det registrert 170 brukere av tiltaket. Dagsverket kjenner til at 13 av disse personene har kommet i arbeid, går på skole eller er i ulike tiltak, hvorav tre er i arbeidstreningstiltak. Det er syv av de 13 som er i vanlig arbeid av kortere eller lengre varighet, men som de har skaffet selv.

Innenfor ALF er det mulig å gå videre inn i mer organisert arbeidstrening. Det er APS, arbeidspraksis i skjermet virksomhet – AB, arbeid med bistand og VTA, varig tilrettelagt arbeid. Et eget tilbud til personer i legemiddellassistert rehabilitering, KLAR, er etablert som arbeidspraksis i skjermet virksomhet. Potensialet for at deltakerne kan gå videre inn i mer organisert rehabilitering er dermed absolutt til stede, og det er noe man ønsker å fremme for deltakerne i Dagsverket selv om man ikke driver noen klar motiveringsvirksomhet. Det er erfaringen med arbeidet i seg selv som eventuelt skal fungere motiverende.

I den tidlige fasen av driften av Dagsverket hadde de to informasjonsmøter for deltakerne i Dagsverket om de andre tiltakene i ALF, og muligheter for videre arbeid. Disse møtene er ikke gjentatt det siste året fordi de ikke ble oppfattet som spesielt fruktbare. Virksomhetene er samlokalisert og folk går i mellom. Det ligger godt til rette for en formidling mellom tiltakene hvis deltakerne på Dagsverket signaliserer interesse for det.

APS og AB brukes i forhold til folk med sosial yrkeshemming, det betyr at de av ulike årsaker, blant annet rusmisbruk, har falt ut av yrkeslivet. VTA-tilbudet i ALF er plassert for folk med langvarig psykisk sykdom. Det er et fåtall blant dem som har rusproblemer eller kommer inn under dobbelt-diagnose kategorien. Det er likevel to personer fra Dagsverket som har benyttet dette tilbudet.

Dagsverket i tiltakskjeden

Dagsverket er ikke ment som et tiltak i en tiltakskjede og heller ikke som et permanent arbeidssted for enkeltpersoner. Enkelte bruker Dagsverket mye over lang tid, men kan over natten bli borte i flere måneder. Det er ingen som har vært permanent i arbeid siden starten, men 2–3 personer har vært mer eller mindre stabile mesteparten av tiden.

Brukerne er på svært ulik plass i livet, noen er forsonet med sitt liv, de aksepterer at de på sett og vis har falt utenfor. De kan betegnes som veletablert i en marginal posisjon. De ønsker likevel å gjøre noe, men ser ikke for seg at det vanlige arbeidslivet egentlig er noe for dem. De ser heller ikke for seg et «rehabiliteret» liv, men opplever det som positivt å faktisk kunne styrke sin egen økonomi og å få delta.

I intervjuet ønsket jeg å få fram hvordan de så på Dagsverket som frittstående tilbud eller som et trinn i egen rehabilitering. Halvparten av gruppen gir en sterk og entydig støtte til prinsippet om at Dagsverket skal stå fritt i forhold til andre, og legger avgjørende vekt på betydningen av å få komme og gå som man vil. I den andre halvparten dreier det seg om litt ulike ting. Noen av disse har en stor skepsis til «apparatet» mens andre kan tenke seg å gå inn i mer organiserte opplegg. Det er umulig fra mitt ståsted å vurdere realismen i disse ønskene eller planene.

De fleste som arbeider i Dagsverket har en lang og omfattende erfaring med det offentlige apparatet. Det er ikke overraskende at systemskepsisen blir ganske uttalt hos mange. Dette kommer for eksempel fram hos Asbjørn:

«I andre tilbud om omskolering og sånn er jeg bare en brikke i et spill for at andre skal ha noe å gjøre på. Her gjør jeg noe litt mer produktivt, ...»

Ester er heller ikke i tvil om at Dagsverket bør stå fritt:

«Nei, Dagsverket bør ikke pakkes inn i noe. Det bør være for seg sjøl, for her får du følelsen av at du er noe, at du blir satt pris på. Det burde ikke komme inn under trygdekontoret og for *all del* ikke inn under sosialkontoret og heller ikke arbeidskontoret.»

I den individuelle planleggingshorisonten får Dagsverket ulike oppgaver. Inge er blant dem som har den mest tydelige planleggingshorisonten da han ble intervjuet. Han uttrykker klart at han skal videre og har fått en dato for oppstart av subutex-behandling. Inge beskriver hvordan Dagsverket har hatt en vesentlig betydning som støtte for selv tilliten og for å legge et grunnlag for å komme tilbake til arbeidslivet. Men med en lang rushistorie med mange tilbakefall og nedturer blir det likevel avgjørende å holde hodet kaldt i en situasjon der ting ser veldig positive ut:

«Det blir det (større forpliktelse), det holder jeg på med gjennom sosialkontoret, yrkesrettet atferdsprosjekt som jeg skal gå videre på. Men jeg har foreslått å gå her en stund til slik at både oppstart (med subutex) og alt sånt er over, og se hvordan det blir da. Alt jeg vet hvordan funker, skal jeg holde på, jeg skal ikke begynne å forske med ting sjøl. Så lenge jeg er godt fornøyd lar jeg det gå med det tempoet og den måten det gjøres på nå.»

Hans har ikke kommet like langt i sin avklaring, men han oppfatter likevel Dagsverket som et viktig ledd på veien mot et mer normalt liv. Han har vært usikker på om han vil søke legemiddellassistert behandling, og har gjennom en lengre periode selvmedisinert seg med subutex. Dagsverket har fungert som arbeidssted, tenkested og mulig døråpner til andre arbeidstiltak:

«Ja, jeg kunne da kommet meg inn på siden av her på LAR-gruppen, og... eller en fast jobb ville være det beste. For det vet jeg at jeg får, er blitt tilbudt av arbeidskontoret i hytt og pine. Så de vil ha meg i jobb.»

Andre har en vesentlig mer uklar planleggingshorisont, men mener likevel at Dagsverket betyr mye for å komme videre. Johan har ansvarsgruppe og skal over på rehabiliteringspenger. Med adhd-diagnose og fysiske skader som trenger behandling er det mye som skal skje i løpet av kort tid. Likevel skjer ikke ting fort nok:

«Men fordi jeg er så hyper, sant, kan jeg ikke sitte i flere år og vente på å bli friskmelt, da... Det er bedre å gå på ALF enn å bare gå på sossen. .. Jeg ser på det som arbeidstrening, for nå har jeg vært utav det en stund. Jobbe må jeg uansett om jeg må ut å pushe eller stjele, eller... Jeg skal jo få hjula til å gå rundt, da...»

Grethe, oppfatter seg som et offer for systemet. Hun har en utdanning hun er avskåret av å få bruke på grunn av sine rusproblemer. Hun har i praksis svært uklare bilder av hvordan hun kan komme seg ut av situasjonen hun er i. Hun nevner muligheten for spesialisering i et eller annet fag, kurser, men det hele framstår ganske diffust og det er ikke noe hun uttrykker at hun er klar for å gå inn i. Samtidig mener hun at hun er fullt ut arbeidsfør.

Premissene for å være med i Dagsverket gir noe spesielt i forhold til brukernes opplevelse av innflytelse over eget liv. Dag og Ester er blant dem som ikke ser noe alternativ til det trygdede livet, og da er Dagsverket en kjærkommen kilde til arbeid og

litt ekstra inntekt. Frode har gått sine egne veier hele livet, men uten å bygge sikkerhetsnett for seg selv. Asbjørn stiller seg ikke avvisende til arbeid, men understreker hvor avhengig han er av et svært fleksibelt opplegg, og han ønsker seg også fleksibilitet «Ja, sånn ja takk, begge deler», som han uttrykte det.

Tvetydigheten som ligger i å forplikte seg kommer tydeligst fram hos Birger. På den ene siden mener han at Dagsverket burde bidra til at han kommer videre slik han svarer på spørsmålet om Dagsverket bidrar til å komme seg videre i livet:

«... til at jeg kom meg videre i livet? Nei, ingenting. Ikke en skitt, det er noe av det som irriterer meg og, jeg får ingenting igjen av å gå her. Det er kun de der 200 kronene. Selvfølgelig får jo litt arbeidstrening da, men det har jeg fra før også, så jeg føler at kun de 200 kronene er til nytte for meg. Jeg tar litt feil der da... (drar på det)... Det er jo ekstra penger, liksom.»

Pengene blir viktige, og skepsisen mot å gå inn i et mer forpliktende opplegg er også knyttet til penger:

«Nå skal jo sosialkontoret og arbeidskontoret gå sammen, og greier, og ha møte med meg og prøve å få meg inn på en praksisplass. Men der vil jo jeg ikke tjene fem flate øre, sant..., mister plassen her og taper 200 kroner dagen. Vet da faen hvordan eg skal klare det, liksom...»

Tiltakskjeden – synspunkter fra de ansatte

Noe av dilemmaene knyttet til å utvikle en klar lav terskel profil kom tydelig fram i fokusgruppen. Dilemmaene dreier seg i stor grad om i hvordan det skal legges til rette for eller drives aktivt motivasjonsarbeid i forhold til at deltakerne i Dagsverket skal inn i mer forpliktende arbeid. Det ble reist spørsmål om en slik tilrettelegging ville være en trussel mot Dagsverkets egenart. Lisbeth ønsket å understreke at:

«Det er i hvert fall veldig viktig at her jobber vi, her behøver de ikke komme med livshistorier eller noen ting. Det gjør de nok steder, som du (Geir) sier. Det er de så vant til i nesten alle sammenhenger. Hvis de er i kontakt med hjelpeapparat er det å ause ut av seg hele livshistoria. Det er vel og bra noen ganger, men her er det ikke det vi har fokus på. Her jobber de de dagene de kommer.»

I og med at Dagsverket er en del av ALF ligger det mange muligheter for videreføring inn imot et mer ordinært arbeidsliv. Det gjelder både i tilbudet som gis i psykiatriavdelingen og avdelingen for arbeidstrening. I forhold til målsetningene om lav terskel og fokus på arbeid i Dagsverket er det viktig at man ikke etablerer en klientrolle for brukerne. Det er ikke nødvendigvis en motsetning mellom å beholde fokus på arbeid og lav terskel samtidig som de ansatte kan ha øynene åpne for mulighetene for å komme videre, slik Gry beskriver:

«Å komme her og slippe å forklare seg er veldig verdigfullt. Når dere oppfatter at Dagsverket er for lite utfordrende, når de kan klare mer, så vet dere hvor veien går...»

Etablere en kjede eller bidra til en horisont?

Inntrykk både fra intervjuerne blant brukerne og i fokusgruppen gir noen interessante innspill til hva som kan være det offentliges bidrag for å gi rusmisbrukere større

mulighet til å arbeide. Prinsippene Dagsverket fungerer etter åpner for et større ansvar for brukerne enn det vi vanligvis forbinder med offentlig virksomhet for å få tiltakskjeden til å fungere. Brukermedvirkningen og brukeransvaret blir vesentlig tydeligere, og Dagsverket bidrar først og fremst til brukernes framtidshorison. De får oppleve noe om hvordan de kan fungere i arbeid og hvilke muligheter og begrensninger de individuelt har i forhold til arbeidslivet. Motivasjonen den enkelte eventuelt opparbeider seg i forhold til å gå videre i arbeidslivet hviler i stor grad på deres egne vurderinger av egen arbeidskapasitet og egne ønsker og prioriteringer.

Det er også mulig å antyde noe om forskjeller i motivasjon som følge av trygdesituasjon og rusituasjon. Det er en tendens at narkomane som har planer om å komme over på subutex i større grad har et bilde av Dagsverket som et ledd i en prosess mot mer ordinær aktivitet i arbeidslivet. Brukerne som har et dominerende alkoholmisbruk er ofte eldre og har også ofte en mer ødelagt helse. Disse har i større grad slått seg til ro med situasjonen og for dem oppleves de manglende kravene i Dagsverket som et gode. Inntrykket er også at pengene betyr mest for dem som ikke har eller har en svært diffus forestilling om at de kan nærme seg et mer normalt arbeidsliv. De supplerer trygden med arbeid i Dagsverket.

Penger og motivasjon

Ulike arbeidstiltak kan stå i et konkurranseforhold til hverandre, og spørsmålet om penger blir viktig i en situasjon der de potensielle brukerne må greie seg med lite eller har store utgifter for eksempel til rusmidler. Det hører med til arbeidslivet at man får lønn. Seriøst arbeid lønnes. Hvordan er det rimelig å drive arbeidstiltak i forhold til forpliktelse og avlønning? Dagsverket har en spesiell modell med utbetaling av 200 kroner dagen, hvor det ikke skal betales skatt eller trekkes i andre ytelser. En av brukerne beskrev dette som «lovlige, svarte penger». Brukerne av Dagsverket uttrykker selvfølgelig en stor glede over å ha mulighet til å tjene noen kroner. For mange er det helt grunnleggende for at de i det hele tatt stiller, andre har en mer sammensatt motivasjon for å bruke Dagsverket. Dagsverkets praksis med avlønning forutsetter at Aetat er fleksibel i håndhevingen av reglene for utbetaling av individstønad. Det er bare Bergen som har fått denne fleksible ordningen. Ralph von Minden er skeptisk til om den enkle og ubyråkratiske praksisen kan drives videre uten at det skjer en tilpasning av regelverket.

Penger og status

I fokusgruppen var det noe ulike syn på betaling som prinsipp, og ulike betraktninger om hvordan denne formen for honorering har fungert. Bekymringen for at Dagsverket kunne konkurrere ut vanlige attføringsopplegg ble formulert tydelig av Geir fra Botreningscenteret:

«Jeg husker at før dette her startet var jeg livredd for at høye summen 200 kroner kunne være demotiverende for noen som kanskje kunne klamret seg til et tradisjonelt attføringsopplegg uten å få fem øre for det. Og det har vel ikke vist seg så overvettets tydelig, men det er kanskje tilfelle i noen tilfeller. Synd er det...»

Det har altså ikke vært et ras fra andre tiltak på grunn av Dagsverket, men det er en erkjennelse også i Dagsverket at det kan komme i en konkurransesituasjon i forhold til andre tiltak, slik Jostein beskriver:

«... det er innimellom en utfordring dette med den økonomiske biten i dette her, i forhold til personer som kanskje burde vært på andre og mer forpliktende tiltak. Eksempelvis så har vi folk som har vært her og som så begynner på KLAR. Og det er klart at de opplever da at de går ned i inntekt. Hele målsetningen er likevel å få dem inn i en mer langsiktig tankegang og målsetning. Her er det et dag-til-dag tilbud. Det er ingen som kan basere seg på å få jobbe i morgen, ikke sant. Skal du gå videre må det ligge en motivasjon som tåler at kanskje taper jeg på kort sikt, men dette er bedre for meg på lang sikt. Men det er en utfordring, for det er en argumentasjon som kommer fra enkelte her, at de ikke kan tenke seg å begynne på noe annet for da taper de så masse penger.»

Men for brukerne selv finnes det likevel et hierarki der tiltakene rangeres. Forpliktelse koster, men det er også en kilde til å komme videre, slik Gry fra Strax-huset beskriver:

«Dette (Dagsverket) er et lavterskel arbeidstiltak som er nederst på stigen i forhold til arbeid. ..(...) Da KLAR åpnet lurte jeg veldig på hvor mange får de inn der? 50 kroner timen på Dagsverket og ingenting på KLAR, men så viste det seg at de faktisk får folk inn også der. Nå står de i kø der og. Det er ikke de 50 kronene som er det viktigste. De jeg kjenner sier at de har *fast* arbeid, arbeidsplassen er min, jeg eier den og må ikke stå i kø. Det blir viktigere enn de to hundre kronene. Og så dette med; hva kan det føre til å på sikt? Det kan føre til en ordentlig jobb. På Strax-huset har vi både de som jobber på KLAR og de som jobber på Dagsverket. Og de som jobber på KLAR er veldig opptatt av at de ikke jobber på Dagsverket. Det er viktig, det er et hakk opp på stigen, det har høyere status selv om de ikke tjener penger.»

Det Gry mest av alt uttrykker er at det faktisk gir status å gå inn i et mer forpliktende opplegg. Deltakerne i KLAR har som regel atferingspenger som hovedinntektskilde.

Legale og illegale penger

Det har vært et håp at de som arbeider i Dagsverket skal gjøre færre kriminelle handlinger på grunn av at de nå har en legal inntektskilde. I og med at brukerne er i aktivt rusmisbruk må penger skaffes – på en eller annen måte. De ansatte vet at de som ikke får jobb ofte må ute å gjøre kriminelle ting for å skaffe penger. Blant flertallet av brukerne som ble intervjuet ble dette naturlig nok tonet ned. Det var et fåtall av informantene som var tydelige på at de måtte ty til kriminalitet for å sikre tilgangen til rusmidler. Men noen var helt tydelige, noe som viser seg i følgende sekvenser fra to intervjuer:

«S: Hvis du ikke går på Dagsverket, hvordan ser dagen da ut?

I: Enten må eg bestemme meg om jeg skal gå eller ikke. Skal jeg ikke gå, må jeg gjøre noe kriminelt, det må jeg bestemme meg for. Og hvis jeg har bestemt meg for det da går det som regel bra. Jeg våkner ikke opp om morgenen og bestemmer meg da. Jeg pleier å bestemme meg kvelden i forveien.

S: Du er ikke den typen som blir liggende i senga hvis du ikke går på Dagsverket.

I: Nei, hvis jeg ikke går må jeg ut å skaffe penger på andre måter. Da må jeg tidlig ut, jo lenger jeg ligger i sengen, jo dårligere blir jeg og jo vanskeligere blir det å skaffe pengene.

S: Hva gjør du i helgene da, lørdag og søndag?

I: Det er en helvetes tid for meg, for å si det sann... Da må jeg gjøre kriminelle ting uansett, da er det ingen bønn.»

En annen informant kom en dag for seint til å komme med blant de 15. Han beskriver hvor irriterende det var, og hvordan han øyeblikkelig satte i gang med planlegging av alternativ inntekt:

«I: Da jeg kom i døra, ble jeg litt sur,... jeg går på jobb allikevel, da går jeg og samler noen flasker eller..., og så gå jeg ut på Lagunen og stjeler en bærbar DVD-spiller som jeg selger for 500 kroner, for det får jeg, mellom 5 og 800 kroner. Når jeg først har stått opp så er jobben gjort.

S: En eller annen jobb må du gjøre, enten den er legal eller illegal...?

I: Ja, sant... Det er viktig å få med i undersøkelsen at jeg ville ikke ha vært passiv om jeg ikke hadde vært her.»

Akkurat i dette tilfelle kom vedkommende tilbake til Dagsverket seinere og fikk jobbe likevel fordi to av personene på lista hadde blitt avvist på grunn av rus. Dette å komme tilbake uttrykker gjerne noe om ulysten knyttet til å gjøre de kriminelle jobbene i forhold til å ta noen timer på Dagsverket. Det første sitatet viser med all tydelighet hvor attraktiv en legal inntekt er i forhold til inntekt fra kriminell aktivitet. Dagsverket bidrar dermed til å redusere omfanget av vinningskriminalitet blant de brukerne dette er aktuelt for.

Penger som motivasjonskilde – brukernes synspunkter

Den lange ventetiden ute hver morgen og nødvendigheten av å stille tidlig for å være sikret en plass ble vurdert som de største ulempene ved tiltaket av informantene i undersøkelsen. I 2005 var oppmøtet i snitt 10 pr. dag. Dagsverket hadde bare 10 plasser fram til september, og utvidet deretter til 15. I perioden der det ble gjort intervjuet, rundt månedsskiftet januar/februar 2006 var det godt over 10 personer som skrev seg på listene hver dag. Hva er det som motiverer til å stille ute i tidlige morgentimer i det bergenske klimaet midtvinters? Informantene uttrykker som regel et sett av ulike motiver for å bruke Dagsverket, men de har litt ulik oppfatning av hva som er viktigst. Det klareste skillet går mellom de som vektlegger penger og de som vektlegger betydningen av mestring og det å gjøre nytte for seg. Her er det også slik at gruppen deler seg i to ganske like deler, mellom de som har størst vekt på det økonomiske og de som har størst vekt på betydningen av å jobbe.

Realiteten er at det er mange ulike ønsker som forenes i motivasjonen for å bruke Dagsverket. Det er ønske om å jobbe, kombinert med erkjennelsen av å ikke kunne make et ordinært arbeid. Det er ønsket om større økonomisk frihet sammen med en

erkjennelse om å ikke være økonomisk uavhengig. Dagsverket gir litt arbeid og litt økonomisk handlingsrom, og begge deler er av stor verdi for deltakerne.

At det er nyttig rent økonomisk er en viktig side ved det å bruke Dagsverket. Men hva pengene brukes til varierer. Asbjørn sper på trygden:

«Ja, pr. i dag er jeg uføretrygdet, og bruker ALFen her for å spare opp noen kroner og samtidig ha noe å gjøre på. Jeg bruker det i utgangspunktet som en sparegris. Samtidig er det sosialt å jobbe med den gjengen som er her. Nå har eg fått etablert leilighet og hele pakka her i byen, så nå er det innkjøp av diverse.., og da er dette en grei måte å legge vekk penger på.»

For Birger er inntekten viktig og han beskriver også regnestykkene han har gjort i forhold til sitt eget forbruk av rusmidler:

«Ja, de 200 kronene er jo veldig motiverende de også, sant. Det er vel de som trekker folk hovedsakelig, da. Mengde skylder på det sosiale; treffe folk, kanskje det også har noe å si, men det er hovedsakelig de to hundre kronene det går i.»

Senere i intervjuet beskriver han sin egen økonomiske kabal:

«Jeg prøver å gå hovedsakelig på subutex, ... En halv subutex koster 200 kroner, og den virker bortimot 24 timer, så den klarer jeg å holde meg frisk på. Så når jeg holder meg til subutex så holder det med de 200 kronene for å finansiere å holde meg frisk. Men så kommer de sprekene jeg har på heroin, der faller jeg av og til utpå. I hvert fall når jeg får sosialpengene, da hender det at jeg detter utpå, sant.. .. Og så når den er slutt da kaver vi oss tilbake hit og greier og kommer oss over på subutexen og...»

Frode viser tydelig til muligheten til ekstra inntekt som motivasjon for å bruke Dagsverket:

«Jeg bruker Dagsverket kun for å få litt ekstra penger. Det er lovlige svarte penger som jeg får rett i lomma hver eneste dag. Det er så fantastisk, vi står der ute og fryser for å komme inn. Jeg trives selvfølgelig, ellers hadde jeg ikke gjort det...»

Johan er også ganske pragmatisk og peker på at det er bedre å tjene pengene enn å stjele dem:

«Det betyr nok at jeg heller vil tjene de to hundre kronene her enn å stjele noe i butikken og selge det. Det betyr mye, en gulrot. Men jeg tror at selv om de 200 kronene var grunnen til at jeg kom i utgangspunktet, er det ikke dette som gjør at jeg kommer hver dag, fem dager i uka. Det er faktisk det at jeg lærer noe nytt og at det er godt miljø her og da. De to hundre kronene er det som gjør at folk kommer første gangen.»

Hvor dobbelt det balanseres mellom penger og det å være i aktivitet uttrykkes svært tydelig av Grethe:

«Ja, inntekten... ja, til og med det sosiale, det også. To hundre kroner er jo ikke så mye, men det er jo i alle fall noe. Det er vel pengene, pluss at vi må ha noe å gjøre. Vi har det ganske gøy når vi er her.»

Selv når inntekten blir mindre på grunn av utgifter til buss, blir det fortsatt regnet som et viktig bidrag, slik Ester beskriver:

«Jeg bruker Dagsverket først og fremst for at det er sosialt, for å holde meg edru, Og så trenger eg de 152 kronene eg egentlig tjener om dagen, de kommer jo godt med de og, pluss at jeg får brukt meg – får sove om natten og... slipper og spise sovetabletter og...»

S: Hvordan hadde det vært hvis dere ikke hadde fått lønn, da?

Da hadde jeg ikke kommet her, hvis jeg ikke hadde fått penger for det. Jeg ville jo ikke ha jobbet gratis, hvem er så dum at de gjør det?»

Alle legger vekt på det sosiale eller at de trives, men noen vektlegger det å vise at de er i stand til å arbeide og bidra positivt til samfunnet. Dette er tilfelle for Carl:

«Jeg begynte på Dagsverket for å teste meg sjøl litt angående.., ..for å se hvordan jeg fungerte i en arbeidssituasjon. Økonomien spilte en mindre rolle enn det man skulle tro. Jeg er her for å teste meg sjøl i forhold til å komme meg opp og stille.»

Hans legger også vekt på arbeidets verdi:

«For meg er verdien av å gjøre noe likeså viktig som 200-lappen. Bare den følelsen når du går ut døra, og spesielt i dag når det er fredag og jeg har vært her nesten hele uken, så er det veldig deilig å vite at; fa'n du bidrar jo litt og, ikke sant... til samfunnet, ikke bare drit og elendighet som det fort blir.»

Inge er inne på noe av det samme Inntekten er en bonus, men det virkelig meningsfulle er å arbeide i en tid på døgnet som tidligere har vært preget av ørkenvandring:

«Skal eg være ærlig så betyr jo det (pengene) en god del. Men jeg ser det ikke sånn, jeg ser på alt det rotet, og alt det jeg hadde brukt om jeg ikke hadde vært her mellom klokken 10 og 2. For det er den verste tiden på døgnet for alle mener jeg, og spesielt for meg. Jeg ser fordelene med det, og de 200 kronene er jo en kjempebonus i mitt opplegg, så det motiverer jo litt det og da... (...) Men nå er det blitt sånn at jeg våkner og begynner å kle på meg før jeg er våken, for at jeg skal på jobb.»

Utvalg og rekruttering

I forbindelse med oppstarten av Dagsverket ble det gjort noe arbeid for å rekruttere brukere. Prosjektlederen og en av arbeidslederne oppsøkte en del institusjoner i rusfeltet og informerte om Dagsverket. Etter oppstartsfasen har det ikke vært nødvendig å rekruttere. Det er to hovedårsaker til dette; for det første er det ikke noen målsetning at Dagsverket skal bli større. For det andre er det et ønske å avvise færrest mulig av dem som møter opp. Ralph von Minden mener at grensene for størrelse er nådd både i forhold til lokaler, den enkeltes opplevelse av trygghet og oversikt og i forhold til nabolaget. Skal det utvides må det i tilfelle skje gjennom etablering av et annet Dagsverktilbud på en annen kant av byen:

«Her skal det ikke være større. 15 er mer enn nok. Det har med mengde folk som møtes om morgenen og størrelse på lokalene å gjøre. Det er i praksis snart 20 personer som møter hver dag. Å håndtere dem på en god måte med ro og ... Arbeidstrening for rusavhengige har også mye med angst og sosial tilpasning å gjøre. Da blir det rett og slett for mye. Det har noe med å være trygg og sikker og små å gjøre. Alternativet er at vi starter dagsverk i en annen avdeling et annet sted i byen.»

Det er etablert en gruppe på 30–40 personer som er storforbrukere av Dagsverket. De har i stor grad kjennskap til hvor tidlig man må være på plass for å få arbeid. Ligger det an til å komme for seint, stiller man gjerne ikke. I gjennomsnitt var det én avvisning pr. dag i 2005. Alle informantene som ble intervjuet var innforstått med at køordning og

først-til-mølla prinsippet var nødvendig. Og de syntes også i stor grad det var hensiktsmessig. Loddtrekning ble ikke sett på som et alternativ av noen. Da følte de at hele saken ville bli ukontrollert og langt fra rettferdig. Den eneste alternative ordningen som ble lansert var et system med registrering dagen før. Johan mente dette kunne fungere:

«... vi står her om morgningen og venter og venter. De som er stabile og som kommer hver dag, jeg foreslår at vi kan skrive oss på liste dagen før, så lenge vi møter. Og hvis du ikke møter, mister du plassen dagen etterpå. Akkurat det at vi slipper å stå her i to timer, og nå er det tre dager de (arbeidslederne) har kommet seint og – og da står vi der ute og ...»

Hans pekte på at en slik form for opparbeiding av rettigheter ville favorisere folk som allerede er på rett vei, og som kanskje kunne være klare for mer forpliktende opplegg.

Selvjustis og solidaritet er begge nødvendige elementer for å få denne kørordningen til å fungere. Det er deltakerne selv som sørger for dette i tidsperioden før registreringen skjer. Asbjørn forteller at han er glad han er alkoholiker slik at han ikke er avhengig av medisin. Det har ikke vært helt klart hvilke rettigheter de som er avhengige av å hente metadon eller subutex har hatt i køen, og han synes det er beklagelig at utdelingen ikke kunne skje ambulant eller på et sted i nærheten av Dagsverket:

«A: Det eneste er at det er noen som må ut å hente medisiner på morgenvkisten, det har vært diskusjoner om det skal tillates, men jeg er for at det kan tillates. Hvis en stiller her og vi er to som kan bekrefte at han har vært her, og så gå for å hente metadon eller sub og så komme tilbake igjen. Hvis ikke vil jo det individet gå glipp av en plass og så lenge det er to stykker som kan gå god for, så...»

S: Og det gjør dere da?

A: Ja, men det er jo mange som sier seg negativ til det altså, men jeg mener at har du stått opp klokka 6 og du har vært her, og noen må jo til hin enden av byen og så komme tilbake igjen. Da synes jeg at det bør aksepteres.»

Det er som regel ikke nødvendig å dokumentere rusproblemer for å få arbeid, men det er en holdning blant noen av deltakerne at du ikke bør bruke Dagsverket hvis man har en rimelig økonomi. Ester ga eksempel på en deltaker hun mente hadde mye bedre økonomi enn de andre og mente at vedkommende heller burde bruke noen andre væresteder for å få tilfredsstilt sine sosiale behov. Frode ønsket heller ikke å oppta en plass i Dagsverket hvis han hadde noen andre strøjobber som ga inntekt.

Samlet er inntrykket at brukerne opplever at det blir opp til dem å stå opp å stille så lenge det er kørordninger. Det gir dem selv en viss kontroll. Ved loddtrekning ville de miste denne muligheten til egen innflytelse. På den andre siden ser de at de som er stabile over lengre tid ikke skal få noen forrang til å arbeide. Skal man ha større rettigheter bør man også ta på seg større forpliktelse i et mer omfattende opplegg.

Det er likevel en stillestående enighet mellom brukerne at konkurransen om plassene ikke bør bli større. Det er ikke alltid like populært å rekruttere nye deltakere. Ester beskriver at det ikke var særlig populært da hun gikk inn for å rekruttere flere kvinner til arbeid i Dagsverket. Oversikten over registreringen av nye brukere viser likevel at det stadig kommer noen nye selv om det ikke er så mange. Johan er ganske klar også på dette punktet:

«Ja, nå er det sånn at vi holder kjeft, for det er mange her nå som blir sure når det kommer noen nye, vi må ikke ta med oss noen.»

Boligsituasjonen for brukere av Dagsverket

Dagsverket fører ikke systematisk informasjon om deltakernes bosituasjon. Det er ikke nødvendig i forhold til lønnsutbetalingene, og realiteten er også at en stor gruppe av brukere ofte er på flyttefot. En enkel liten kartlegging av bosituasjonen blant de som møtte til arbeid en uke i mai viste at av 20 personer, var fem uten fast bopel. Tre av dem oppga at de bodde litt «her og der», en bodde i campinghytte og en bodde i hospits. Åtte personer bodde i leid hybel eller leilighet, fem bodde i kommunal leilighet, en person hadde egen leilighet og en person var i botrening. De med kommunal leilighet og egen leilighet har den mest stabile bosituasjon. Blant de åtte som leier er det vanligvis mange boligbytter.

Omskifteligheten som preger brukernes bosituasjonen kom tydelig fram også blant informantene. Det var bare to av de ti som ble intervjuet som har hatt en permanent bolig gjennom mange år. De bodde i kommunale leiligheter. Videre var det tre andre som hadde en relativt avklart bosituasjon. En hadde flyttet inn i en kommunal leilighet for en tid tilbake, en var i en prosess gjennom botreningscenteret og på vei inn i kommunal leilighet og den tredje hadde en ny ett-års kontrakt i et hybelhus eid av Blå Kors. Den andre halvparten av informanter var i omskiftelige bosituasjoner med opphold i hospits, pensjonater, på vei inn i botreningscenteret eller på vei til å flytte mellom hybler. En liten gruppe av dem hadde også nylig hatt opphold i behandlingsinstitusjoner eller sonet fengselsstraffer.

Totalt sett er inntrykket fra gruppen som ble intervjuet og stikkprøven som ble tatt blant brukere av Dagsverket i mai at det kan skilles mellom tre kategorier i forhold til bosituasjon. De stabile som i all hovedsak bor i kommunale leiligheter, dette er cirka en fjerdedel av gruppen. På den motsatte polen finner vi de som er bostedsløse, som også er om lag en fjerdedel av gruppen. Den resterende halvparten bor i leide boliger der situasjonen fort kan forandre seg.

At Dagsverket domineres av personer med en omskiftelig og ofte usikker bosituasjon er blant annet et resultat av at de gjerne opplever tiltaket som nyttig. Minden forteller at enkelte brukere i perioder er uteliggere, og da er det godt å få komme inn tidlig på morgenen for å stelle seg litt og få en kopp kaffe. Disse oppholder seg også i lokalene så lenge som mulig etter jobb.

Blant informantene er det slik at de med størst stabilitet i inntekt og bolig, altså de som har uføretrygd og kommunal bolig, også har minst direkte behov for Dagsverket. Dette dreier seg ikke bare om ekstra inntekt. Når boligsituasjonen er vanskelig, kan det gjerne være godt å ha et sted å gå. På den andre siden kan livssituasjonen bli så vanskelig at å jobbe blir for krevende. Det tyngste er å bo hos venner, slik som Jostein og Gry beskriver:

«Jostein: Vår erfaring i forhold til det med stabilitet er at mange av disse som når de bor på hospits er veldig mye mer velfungerende. De stiller mye oftere enn når de er pølmet ut av hospisset, bor mer eller mindre på gaten eller hos tjommier.

Det trenger ikke bety at de er på kjøret, men de har ikke evnen eller viljen til å stille her, ...

(...)

Gry: Det å bo rundt hos venner, som mange gjør i perioder, det krever enormt – du skal betale de du bor hos, du må skaffe dem heroin samtidig som til deg selv. Det blir krevende, og det å stille på jobb blir nesten helt umulig...»

De ansatte i Dagsverket erfarer tydelig hvordan bosituasjonen virker inn på situasjonen for den enkelte bruker av Dagsverket. De observerer også at Dagsverket blir et viktig nettverkssted, der informasjon om ledige boliger og muligheter utveksles, og de har også vært prøvd å bidra med noe hjelp i forbindelse med flytting og lignende. Konkrete erfaringer beskrives av Vidar og Lisbeth:

«Vidar: Vi har jo hatt noen som, (...), hun hadde ikke noe sted å bo – hun stilte jo her i perioder, men vi merket på henne at hun slet – det var virkelig tungt. Når hun fikk en leilighet eller hybel, da endret hun seg, da var hun tilbake til den gamle.

Lisbeth: Ja, vi merka at psyken hennes ble mye bedre på kort tid, ...

Vidar: Ja, vi hjalp til med møbler og...»

Det er informantene med uføretrygd i bunnen som har en boligsituasjon som er mest preget av stabilitet. De har som regel bostøtteordninger i tillegg. Kravet om å klare seg selv er mye sterkere når man går på dagpenger. En av informantene opparbeidet seg et stort etterslep på husleia på grunn av dette. Sosialkontoret var ikke villig til å løse dette, og da var flytting eneste utvei.

Sosialkontoret bidrar med husleie for flere av dem som ble intervjuet, men erfaringene med sosialkontoret i forhold til å få hjelp til å finne bolig er ikke spesielt positive. Det er gjerne i rollen som klient og boligsøkende på sosialkontoret at informantene føler seg minst i kontroll over egen situasjon.

Blant informantene er det to som har vært i Botreningscenteret og en som har søkt opptak. Botreningscenteret tar imot hele spekteret av rusmisbrukere, men Johan beskriver det som et narkokollektiv der han ikke fant seg til rette. «Jeg har aldri vært så interessert i sprøyter og det der...». Asbjørn, som heller ikke er opiatavhengig, mener han har hatt god nytte av botreningen. Hans vei inn i Botreningscenteret er kanskje ganske typisk: «Jeg måtte ha meg en pause fra kameraten jeg bodde hos...»

Det er bare en av informantene som bodde i hospits på tidspunktet der han ble intervjuet. Han uttrykker ikke noen klar målsetning om at han ønsker å komme der ifra. To andre informanter har bodd på hospits i kortere perioder og opplevde det som svært negativt. I fokusgruppen beskriver Lisbeth hvor utrygge hospitsboerne ofte blir:

«Det er dette med å føle trygghet. Flere av våre bor jo på hospits, så mye redsel det er der – de er jo så redde. De kan ikke føle seg trygg i sitt eget hjem, hvor dørene blir sparka inn og du blir overfalt på vei bort i korridoren. Hvor mye verdighet er det i det?»

Utleierne av hybler og leiligheter er privatpersoner eller organisasjoner som Blå Kors (Mangnus Barfots gt.) og Stor-Bergen boligutleie. Stor-Bergen boligutleie er organisert som et eget utleiefirma under Stor-Bergen boligbyggerlig. De har overtatt og pusset opp

en del kommunale boliger som de leier ut. Det finnes også noen store private utleieaktører som har dette markedet for marginale grupper som viktig inntektskilde. Et annet konsept er Hotell Victoria som leier ut en del av sine rom til sosialklienter.

Dagsverket som tiltak – erfaringer og muligheter

Prosjektet Dagsverket

Denne gjennomgangen av erfaringene med Dagsverket viser at Dagsverket har etablert en praksis som ligger nært opp til den prosjektbeskrivelsen som var utgangspunkt for tiltaket. «Her og nå» perspektivet står sterkt og de har gått langt i å ta rusituasjonen til den enkelt som den er. De treffer en målgruppe som faller mellom ulike stoler, de som ikke er klare til å forplikte seg, de som ikke har helse til mer omfattende arbeid og de som ikke vil eller kan levere reine urinprøver over lang tid.

Det viser seg at målgruppen for Dagsverket er noe større enn det som betegnes som «langtkomne rusavhengige» personer. Dagsverket treffer også mennesker som sliter med psykisk sykdom eller som har mer sammensatte sosiale problemer. Personer i aktiv rus arbeider sammen med tørrlagte alkoholikere og personer som ikke ser på seg selv som rusavhengige.

I forhold til de måltall som er satt opp kommer Dagsverket godt ut. Det viser at tiltaket er blitt populært så vel som at den praktiske driften går godt. Den generelle tilbakemeldingen fra brukerne er også i overveiende grad positiv.

Erfaringer fra Dagsverket

Styrken i Dagsverket ligger i at det gir enkeltpersoner økonomisk, psykologisk og sosial uttelling. De tjener penger, føler de gjør noe positivt og møter andre på en arbeidsplass. Det er ikke mulig å si noe om hva som betyr minst og mest, og hvordan ting ville ha fungert hvis en av faktorene var utelatt. Det er den økonomiske uttellingen som er mest kontroversiell i dette tiltaket. Den forutsetter en fleksibel regelanvendelse, og det er også en fare for at det kan fungere i konkurranse med andre tiltak.

Det er klart at arbeidet som tilbys i Dagsverket oppleves som meningsfullt og reelt. Det er ordentlig arbeid. Erfaringer med rehabilitering og rusmisbrukeres muligheter på det ordinære arbeidsmarkedet gir signaler om at en stram tenkning om tiltakskjeder og tilbakeføring til arbeidslivet ofte ikke fungerer. I sammenheng med Dagsverket kan det være mer riktig å tenke i form av en horisont, at man skal bidra til å åpne en større horisont knyttet til arbeid. Dagsverket fungerer innenfor ALF og det ligger dermed godt til rette for at enkeltpersoner kan gå videre inn i mer organisert arbeidsopplæring eller tilrettelagt arbeid. Det viser seg at brukerne selv også lager sitt eget hierarki, der mer forpliktende og omfattende arbeid er noe man ønsker, samtidig som Dagsverket gir denne muligheten til å gjøre noe.

Det å gjennomføre arbeid med rusmisbrukere som arbeidsstokk kan oppfattes som en stor utfordring. Det viser seg likevel at rolleforventningen og identifiseringen som skapes gjennom at dette defineres som en arbeidsplass er ganske kraftfulle mekanismer som gir de fleste deltakerne en felles forståelse av hvor grensene går. Det er avvísninger

på grunn av rus, og det er også kommentarer fra deltakerne om at personer slippes igjennom som ikke burde ha vært på jobb. Det totale bildet er likevel at det stort sett går greit, og det er ikke nødvendig å legge stor vekt på kontroll i den daglige driften.

Et godt konsept?

Dagsverket har truffet en brukergruppe som ikke har mange andre gode tilbud å velge mellom. Tiltaket kan benyttes av personer uten fast bopel, det er ikke krav om reine urinprøver og det er heller ikke nødvendig å overbevise om at man er avhengig «nok». Mangelen på krav om å være spesielt dårlig eller spesielt fattig avviker ganske sterkt fra det mange av deltakerne er vant med fra sin omgang med offentlige etater.

Selv om terskelen er lav i Dagsverket, er det likevel en terskel som medfører at noen faller utenfor også her. Det dreier seg ikke bare om konkurransen om de 15 plassene men også mye om man føler seg sosialt i stand til å delta. Det er mye angst blant misbrukere. De ansatte legger stor vekt på å prøve å gjøre terskelen lavest mulig i forhold til arbeidsevne og angst-problematikk. Knappheten på plasser er det ikke mulig å gjøre noe med innenfor rammene tiltaket nå har.

Brukerne begrunner sin deltakelse i Dagsverket på ganske ulike måter. Dagsverket brukes for å være i aktivitet, komme seg ut, holde seg edru og for å tjene penger. Muligheten for å velge selv om du skal på jobb oppleves svært positivt. Og for mange er det et ubestridt gode å redusere den kriminelle aktiviteten til fordel for å tjene penger på ærlig vis.

Viser erfaringene fra Dagsverket at vi bør utvide omfanget av tilpasset arbeid til personer som arbeider når de føler seg opplagt til det? Potensialet for at flere kunne benytte seg av tilbudet er klart til stede i Bergen. Deltakerne viser til at det ikke er populært at det rekrutteres nye. Jo flere aktive, jo tidligere må man stille om morgenen. Dagsverket er en slags offentlig erstatning for dagarbeid som ble mye brukt for eksempel i større havner før. Slike arbeidstilbud finnes ikke lenger. Det er mulig å se for seg at det etableres flere dagsverk, så vel som at det kan etableres arbeidstilbud som både har høyere og lavere terskel, men er like uforpliktende.

Bekymringene knyttet til at Dagsverket skal fungere negativt i en eventuell insentivstruktur for rehabilitering synes overdrevet. Et ordinært lønnsarbeid er fortsatt klart det som både har høyest status og størst økonomisk uttelling. Men blant rusavhengige personer er det mange som ikke kan komme dit, og for dem er Dagsverket et godt alternativ.

Vedlegg:

1. Arbeidsavtale
2. Regelkontrakt
3. Bekreftelse
4. Arbeidsattest

NOTATSERIE ROKKANSENTERET (ISSN 1503-0946)

Notatene kan bestilles fra Rokkansenteret, tlf. 55 58 97 10,
e-post: post@rokkan.uib.no, <http://www.rokkansenteret.uib.no>

2006

- 1-2006 *Martin Byrkjeland*: «Høgare utdanningstilbud på Vestlandet og i Agder-fylka». Mai 2006.
2-2006 *Svanaug Fjær*: «Dagsverket – lavterskel arbeidstilbud for rusavhengige. Evalueringsrapport». Juni 2006.

2005

- 1-2005 *Ivar A. Lima og Agnete Vabø*: «Instituttstruktur og fakultetsorganisering ved HF-fakultetet, Universitetet i Bergen». Mai 2005.
2-2005 *Dag Arne Christensen og Jacob Aars*: «Modalen: Fra off-road til on-line på 25 år». Mai 2005.
3-2005 *Nanna Kildal*: «Fra arbeidsbegrepets historie: Aristoteles til Marx». Mai 2005.
4-2005 *Per Læg Reid, Paul G. Roness and Kristin Rubecksen*: «Autonomy and Control in the Norwegian Civil Service: Does Agency Form Matter?». September 2005.
5-2005 *Per Læg Reid, Paul G. Roness and Kristin Rubecksen*: «Regulating Regulatory Organizations: Controlling Norwegian Civil Service Organizations». September 2005.
6-2005 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Regulatory Reforms and Agencification». November 2005.
7-2005 *Anne Lise Fimreite and Per Læg Reid*: «Specialization and Coordination: Implications for Integration and Autonomy in a Multi-Level System. November 2005.
8-2005 *Per Læg Reid, Paul G. Roness and Kristin Rubecksen*: «Performance Management in Practice – The Norwegian Way». November 2005.
9-2005 *Stig Hellenen*: «Omstilling i Arbeidstilsynet: Tilsynsmeldingens konsekvenser for strategi og organisering». November 2005.
10-2005 *Per Læg Reid, Runolfur Smari Steinthorsson and Baldur Thorhallsson*: «Europeanization of Nordic Central Governments: Towards a Transnational Regulatory State?». November 2005.
11-2005 *Kari Ludvigsen and Kari Tove Elobakken*: «The Public, the Mother and the Child. Public Health Initiatives Promoting the Strong and Happy Child – Focusing on Food and Mental Health». December 2005.
12-2005 *Rune Ervik and Ingrid Helgøy*: «Overcoming the Barriers and Seizing the Opportunities for Active Ageing in Norway: Report from an Expert Panel Meeting». December 2005.
13-2005 *Ingrid Helgøy*: «Active Ageing and the Norwegian Health Care System». December 2005.
14-2005 *Martin Byrkjeland og Knut Grove*: «Perspektiv på bygdeutvikling». Desember 2005.
15-2005 *Haldor Byrkjeflot*: «The Rise of a Healthcare State? Recent Healthcare Reforms in Norway». December 2005.
16-2005 *Monica Skjold Johansen*: «Penga eller livet? Lederutfordringer i det reformerte norske sykehusvesenet». Desember 2005.
17-2005 *Kirsti Malterud, Kari Tove Elobakken og Per Solvang*: «Helsekameratene. Gruppe for flerfaglig forskning om helse og sykdom i kulturelt perspektiv, Universitetet i Bergen 1999–2005». Desember 2005.

2004

- 1-2004 *Dag Olaf Torjesen and Hallgeir Gammelsæter*: «Management Between Autonomy and Transparency in the Enterprise Hospital». January 2004.
2-2004 *Haldor Byrkjeflot and Simon Neby*: «The Decentralized Path Challenged? Nordic Health Care Reforms in Comparison». January 2004.
3-2004 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «The Fragmented State – the Challenges of Combining Efficiency, Institutional Norms and Democracy». March 2004.
4-2004 *Morten Dyrdal*: «Europeisering av tilsynsmyndigheter i Norge og Sverige». Mars 2004.
5-2004 *Karsten Vrangbæk and Katarina Østergren*: «The Introduction of Choice in Scandinavian Hospital Systems. Arguments and Policy Processes in the Danish and the Norwegian Case». March 2004.
6-2004 *Marit Tjomsland*: «Internationalization at Norwegian Universities and Colleges after the Quality Reform». April 2004. The Globalization Program.

- 7-2004 *Hans-Tore Hansen, Anne Hege Trædal-Henden, Olaf Jürgens and Wolfgang Voges*: «Poverty among Households with Children: A Comparative Study of Lone Parents and Couples with Children in Norway and Germany». April 2004.
- 8-2004 *Renate Storetvedt Lien og Arnhild Taksdal*: «Integrering av kjønnsperspektiv i offentlig tjenesteproduksjon og planlegging». Mai 2004.
- 9-2004 *Ingrid Helgøy og Synnøve Serigstad*: «Tilsyn som styringsform i forholdet mellom staten og kommunene». Mai 2004.
- 10-2004 *Morten Dyrdal*: «Legemiddeltilsyn og europeisering». September 2004.
- 11-2004 *Bodil Ravneberg*: «Økonomiske insentiv i arbeidslinjen, virker det? Evaluering av forsøksordning med kvalifiseringsstønad i 'Prosjektet Amalie' i Åsane». Oktober 2004.
- 12-2004 *Per Læg Reid and Synnøve Serigstad*: «Organizing for Homeland Security: The Case of Norway». November 2004.
- 13-2004 *Ivar Bleiklie*: «Institutional Conditions and the Responsibilities of Universities». November 2004.
- 14-2004 *Lise Hellebø*: «Food Safety at Stake – the Establishment of Food Agencies». November 2004.
- 15-2004 *Katarina Østergren*: «The Institutional Construction of Consumerism. A Study of Implementing Quality Indicators». November 2004.
- 16-2004 *Ingrid Helgøy and Anne Homme*: «Governance in Primary and Lower Secondary Education. Comparing Norway, Sweden and England». November 2004.
- 17-2004 *Tom Christensen, Per Læg Reid and Inger Marie Stigen*: «Performance Management and Public Sector Reform: The Norwegian Hospital Reform». December 2004.
- 18-2004 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Regulatory Agencies – The Challenges of Balancing Agency Autonomy and Political Control». December 2004.
- 19-2004 *Dag Arne Christensen*: «Velferdsstat, rettighetslovgivning og lokalt selvstyre». Desember 2004.
- 20-2004 *Kristin Rubecksen*: «Civil Service Organizations in Norway: Organizational Features and Tasks». December 2004.
- 21-2004 *Kjell Erik Lommerud, Odd Rune Straume and Lars Sørgard*: «National Versus International Mergers in Unionised Oligopoly». December 2004. The Globalization Program.
- 22-2004 *Birte Folgerø Johannessen*: «Ledelse og evidens i det psykiske helsevernet, konsekvenser for kunnskapsforståelse og organisering». Desember 2004.
- 23-2004 *Jacob Aars og Svein Kvalvåg*: «Politiske uttrykksformer i en bykontekst». Desember 2004.
- 24-2004 *Ingrid Helgøy*: «Active Ageing in the Labour Market. Country Report – Norway». December 2004.
- 25-2004 *Torgeir Sveri*: «Strukturer og reformer. En kvalitativ analyse av reformen 'Enhetlig ledelse' sett i lys av sykehusets arbeidsorganisering». Desember 2004.
- 26-2004 *Stig Hellenen*: «Arbeidstilsynets rollekonflikt: Vekslede tilsynsstrategier mellom kontroll og veiledning». Desember 2004.
- 27-2004 *Kjell Erik Lommerud, Frode Meland and Odd Rune Straume*: «Globalisation and Union Opposition to Technological Change». December 2004.
- 28-2004 *Frode Meland*: «A Union Bashing Model of Inflation Targeting». December 2004. The Globalization Program.

2003

- 1-2003 *Tom Christensen og Per Læg Reid*: «Politisk styring og privatisering: holdninger i elitene og befolkningen». Mars 2003.
- 2-2003 *Ivar Bleiklie, Per Læg Reid and Marjoleine H. Wik*: «Changing Government Control in Norway: High Civil Service, Universities and Prisons». March 2003.
- 3-2003 *Badi H. Baltagi, Espen Bratberg and Tor Helge Holmås*: «A Panel Data Study of Physicians' Labor Supply: The Case of Norway». March 2003. HEB.
- 4-2003 *Kjell Erik Lommerud, Frode Meland and Lars Sørgard*: «Unionised Oligopoly, Trade Liberalisation and Location Choice». March 2003. The Globalization Program.
- 5-2003 *Lise Hellebø*: «Nordic Alcohol Policy and Globalization as a Changing Force». April 2003.
- 6-2003 *Kim Ove Hommen*: «Tilsynsroller i samferdselssektoren». April 2003.
- 7-2003 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Trust in Government – the Significance of Attitudes Towards Democracy, the Public Sector and Public Sector Reforms». April 2003.

- 8-2003 *Rune Ervik*: «Global Normative Standards and National Solutions for Pension Provision: The World Bank, ILO, Norway and South Africa in Comparative Perspective». April 2003. The Globalization Program.
- 9-2003 *Nanna Kildal*: «The Welfare State: Three Normative Tensions». Mai 2003.
- 10-2003 *Simon Neby*: «Politisk styring og institusjonell autonomi – tre illustrasjoner». Mai 2003.
- 11-2003 *Nina Berven*: «Cross National Comparison and National Contexts: Is what we Compare Comparable?». July 2003. The Globalization Program.
- 12-2003 *Hilde Hatleskog Zeiner*: «Kontrollhensyn og kontrollpraksis. En studie av Food and Veterinary Office (FVO)». August 2003.
- 13-2003 *Nanna Kildal*: «Perspectives on Policy Transfer». August 2003.
- 14-2003 *Erik Allardt*: «Two Lectures: Stein Rokkan and the Twentieth Century Social Science». «Den sociala rapporteringen tidstypiska förankring». September 2003.
- 15-2003 *Ilcheong Yi*: «The National Patterns of Unemployment Policies in Two Asian Countries: Malaysia and South Korea». September 2003. The Globalization Program.
- 16-2003 *Dag Arne Christensen*: «Active Ageing: Country Report Norway». November 2003.
- 17-2003 *Kim Ove Hommen*: «Tilsynspolitikk i Norge: Utflytting og autonomi». November 2003.
- 18-2003 *Dag Arne Christensen, Rune Ervik and Ingrid Helgøy*: «The Impact of Institutional Legacies on Active Ageing Policies: Norway and UK as Contrasting Cases». December 2003.
- 19-2003 *Ole Frithjof Norheim og Benedicte Carlsen*: «Legens doble rolle som advokat og portvakt i Fastlegeordningen. Evaluering av fastlegeordningen». Desember 2003. HEB
- 20-2003 *Kurt R. Brekke og Odd Rune Straume*: «Pris- og avanseregulering i legemiddelmarkedet. En prinsipiell diskusjon og en vurdering av den norske modellen». Desember 2003. HEB
- 21-2003 *Per Læg Reid, Vidar W. Rolland, Paul G. Roness and John-Erik Ågotnes*: «The Structural Anatomy of the Norwegian State 1947–2003». December 2003.
- 22-2003 *Ivar Bleiklie, Haldor Byrkjeflot and Katarina Östergren*: «Taking Power from Knowledge. A Theoretical Framework for the Study of Two Public Sector Reforms». December 2003. ATM.
- 23-2003 *Per Læg Reid, Ståle Opedal and Inger Marie Stigen*: «The Norwegian Hospital Reform – Balancing Political Control and Enterprise Autonomy». December 2003. ATM.
- 24-2003 *Håkon Høst*: «Kompetansemåling eller voksenutdanning i pleie- og omsorgsfagene? Underveisrapport fra en studie av pleie- og omsorgsutdanningene». Desember 2003.
- 25-2003 *Kjell Erik Lommerud, Odd Rune Straume and Lars Sjørgard*: «Downstream merger with upstream market power». The Globalization Program. December 2003.
- 26-2003 *Ingrid Drexel*: «Two Lectures: The Concept of Competence – an Instrument of Social and Political Change». «Centrally Coordinated Decentralization – No Problem? Lessons from the Italian Case». December 2003.

2002

- 1-2002 *Håkon Høst*: «Lærlingeordning eller skolebasert utdanning i pleie- og omsorgsfagene?». April 2002.
- 2-2002 *Jan-Kåre Breivik, Hilde Haualand and Per Solvang*: «Rome – a Temporary Deaf City! Deaflympics 2001». June 2002.
- 3-2002 *Jan-Kåre Breivik, Hilde Haualand og Per Solvang*: «Roma – en midlertidig döv by! Deaflympics 2001». Juni 2002.
- 4-2002 *Christian Madsen*: «Spiller det noen rolle? – om hverdagen på nye og gamle sykehjem». Juni 2002.
- 5-2002 *Elin Aasmundrud Mathiesen*: «Fritt sykehusvalg. En teoretisk analyse av konkurranse i det norske sykehusmarkedet». Juni 2002. HEB.
- 6-2002 *Tor Helge Holmås*: «Keeping Nurses at Work: A Duration Analysis». June 2002. HEB.
- 7-2002 *Ingvild Halland Ørnsrud*: «Mål- og resultatstyring gjennom statlige budsjettreformer». Juli 2002.
- 8-2002 *Torstein Haaland*: «Tid, situasjonisme og institusjonell utakt i systemer». Juli 2002.
- 9-2002 *Kristin Strømsnes*: «Samspillet mellom frivillig organisering og demokrati: Teoretiske argument og empirisk dokumentasjon». August 2002.
- 10-2002 *Marjoleine Hooijkaas Wik*: «Mangfold eller konformitet? Likheter og forskjeller innenfor og mellom fem statlige tilknytningsformer». August 2002.
- 11-2002 *Knut Helland*: «Den opprinnelige symbiosen mellom fotball og presse». September 2002.

- 12-2002 *Nina Beroven*: «National Politics and Global Ideas? Welfare, Work and Legitimacy in Norway and the United States». September 2002. The Globalization Program.
- 13-2002 *Johannes Hjellbrekke*: «Globalisering som utfordring til samfunnsvitskapane». September 2002. Globaliseringsprogrammet.
- 14-2002 *Atle Møen*: «Den globale produksjonen av symbol og kunnskap. Verdsflukt og verdsherredømme». September 2002. Globaliseringsprogrammet.
- 15-2002 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Complex Patterns of Interaction and Influence Among Political and Administrative Leaders». October 2002.
- 16-2002 *Ivar Bleiklie*: «Hierarchy and Specialization. On Institutional Integration of Higher Education Systems». Oktober 2002.
- 17-002 *Per Læg Reid, Runolfur Smari Steinhósson and Baldur Thorhallsson*: «Europeanization of Public Administration: Effects of the EU on the Central Administration in the Nordic States». November 2002.
- 18-2002 *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Trust in Government — the Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors and Demography». November 2002.
- 19-2002 *Marit Tjomsland*: «Arbeidsinnvandringssituasjonen i Norge etter 1975». November 2002. Globaliseringsprogrammet.
- 20-2002 *Augustín José Menéndez m.fl.*: «Taxing Europe. The Case for European Taxes in Federal Perspective». December 2002. The Globalization Program.
- 21-2002 *Fredrik Andersson and Kai A. Konrad*: «Globalization and Risky Human Capital Investment». December 2002. The Globalization Program.
- 22-2002 *Fredrik Andersson and Kai A. Konrad*: «Human Capital Investment and Globalization in Extortionary States». December 2002. The Globalization Program.
- 23-2002 *Anne Lise Fimreite, Yngve Flo og Jacob Aars*: «Generalistkommune og oppgavedifferensiering. Tre innlegg». Desember 2002.
- 24-2002 *Knut Grove*: «Frå privat initiativ til kommunalt monopol. Lysverk, sporvegar og renovasjon i Bergen og Oslo 1850–1935». Desember 2002.
- 25-2002 *Knut Grove*: «Mellom 'non-intervention' og 'samfundsvillie'. Statleg og kommunal regulering av økonomisk verksemd i Norge på 1800-talet». Desember 2002.
- 26-2002 *Dag Arne Christensen*: «Hovedtyper av valgordninger. Proporsjonalitet eller politisk styring?». Desember 2002.
- 27-2002 *Jan Erik Askildsen, Badi H. Baltagi and Tor Helge Holmås*: «Will Increased Wages Reduce Shortage of Nurses? A Panel Data Analysis of Nurses' Labour Supply». December 2002. HEB.
- 28-2002 *Sturla Gjesdal, Peder R. Ringdal, Kjell Haug and John Gunnar Mæland*: «Medical Predictors of Disability Pension in Long-Term Sickness Absence. December 2002. HEB.
- 29-2002 *Dag Arne Christensen og Jacob Aars*: «Teknologi og demokrati. Med norske kommuner på nett!». Desember 2002.
- 30-2002 *Jacob Aars*: «Byfolk og politikk. Gjennomgang av data fra en befolkningsundersøkelse i Bergen, Oslo og Tromsø». Desember 2002.
- 31-2002 *Hjørdis Grove*: «Kommunaliseringsprosessen i Århus 1850–1940». Desember 2002.